DE CHERIBONSCHE ONLUSTEN VAN 1818

NAAR OORSPRONKELIJKE STUKKEN.

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

I.

Het vorstenbestuur in Cheribon uit den Compagniestijd was de bron van armoede en verwaarloozing. Een overgroot aantal adellijke nietsdoeners leefde op kosten der bevolking, daardoor ordeverstoring. De in 1792 opgetreden resident J. L. Umbgrove oordeelde uit dien hoofde: „dat het te wenschen was, dat het schrikkelijk getal van prinsen en ratoes (altemaal even onmenselijk als ongeschikt) in gemeente batoors veranderen, dan zoude het land minder uitgemergeld en meer gezegend zijn”¹. Men had er eertijds twee sultans met gescheiden gebied; niet lang na deze verdeeling in 1473 van het gewest in de sultanaten Kasepoehan en Kanoman, kwam er nog een Tjeribonan bij! Op Daendels' zeer hardhandig ingrijpen, volgde Raffles' organisatie, die aan het bestuur der drie potentaten een einde maakte. De vorstelijke titels bleven wel erkend; ook de erfelijkheid ervan; doch overigens werden deze heeren gepensionneerd. Het minst ontving sultan Cheribon, nl. f 600 's maands, uit overweging, dat de telgen van het geslacht niet zoo talrijk waren als van de Kasepoehan en Kanoman². Een dozijn jaren na deze op zijde-

¹ Op bl. 42 der „Korte aantekeningen omtrent Cheribon” van G. P. Servatius, oud-ass.-res^t van Galoe en Indramajoe (1881). Het is een niet veel beteekenend boekje, doch het bevat o.a. een opgave der achtereenvolgende residenten. Over Umbgrove, verg. mijn „Ned. Ind. Bestuur in het midden van 1817 (1915), bl. 41—42.

² Een goed overzicht ten aanzien van „De sultans van Cheribon” in Kielstra's „Indische Archipel” (1917), bl. 53—77. — In „Java: Past and Present” (1915) door Donald MacLaine Campbell, dl. I, bl. 483 is opgenomen een „Deed of assignment issued by Sir Stamford Raffles to the Sultan of Cheribon” d.d.

stelling werd tijdens den Java-oorlog sultan Cheribon een zoon geboren, die, na 58 jaren de Katjeribonan beheerd te hebben, in October 1914 overleed. — Bij de eerste regelingen ontvingen de sultans hun pensioen, behalve in geld, gedeeltelijk uit de opbrengst van daartoe aangewezen rijstvelden; reeds onder Van der Capellen werd echter die opbrengst ook in geld bepaald, nl. op f 1500 ieder 's jaars.

Uit den aard der zaak waren deze door Raffles afgezette bestuurders niet tevreden: noch met het enkel behoud van den sultanstitel, noch met de toelagen, die aan niets uitvoerende, verkwistende geslachten zeer beperkt moesten schijnen. Dit bleek toen de door mij te beschrijven opstand in zijn tweede stadium voor de deur stond. Bij brief d.d. 2 Juni 1818 N°. 44 deed de resident twee brieven van de sultans Sepoeh en Anom aan C.C.G.G. toekomen „houdende verzoek, uit aanmerking van het onderhoud hetwelk zij verplicht zijn aan hunne familiën te verzorgen, en waartoe hunne inkomsten ontoereikend zijn, dat hun bestaan door eene meerdere toelage, als zij thans genieten, mogt worden verbeterd”. Bij besluit d.d. 16 d.a.v. N°. 4, waaruit deze aanhaling, zonden C.C.G.G. de verzoeken aan den resident terug: „om te berigten, en een naauwkeurige opgave te doen van hetgeen aan de Sultans *Anom* en *Suppo* is toegelegd, en van hetgeen door hen vroeger en thans genoten wordt, en daarbij zijne consideraties te voegen”. — Doch, al waren zij politiek verlaagd, de degraadering maakte geenszins aan hun zedelijken invloed op de bevolking een einde; met of zonder weten dier vorsten smeulde de ontevredenheid en werd hun herstel een openlijke of stille leuze voor het opleiden tot rebellen.

Reeds zeer kort na het Herstel, op het einde van November en aanvang December 1816, traden woelingen aan den dag. Men zocht de oorzaken, deels in de opstokerijen der Engelschen, deels in de willekeur der bezitters van de particuliere landerijen, deels in onoordeelkundige behandeling der landrente. Deze nieuwe belasting stond nog onder de voorloopig gehandhaafde Britsche regelingen: anders 'n „ergerlijk stuk”, „van willekeur van den sterkste”, gedoopt met den „leugennaam 'land rent' (grondpacht)”, waardoor Raffles „den belastingtoestand van Java's bevolking

21 April 1815, strekkende ten bewijze, dat wegens den afstand der landen door Anom en Sepoeh ieder dezer twee en hun opvolgers: „are duly entitled to receive on this account the annual sum of eight thousand rupees”.

practisch verslimmerd" heeft, hetgeen „den Javaan is te staan gekomen op tachtig jaar mishandeling van zijn agrarische rechten"¹. Gold dit in het algemeen voor Java en Madoera, in het bijzonder was dit voor Cheribon het geval; hier toch had het wanbestuur „eenen diepen indruk gemaakt op het gemoed van den inlander", getuigde onze eerste resident aldaar van het Herstel W. N. Servatius². En deze hoofdambtenaar was geenszins de eerste de beste, maar „een man van veel gezond oordeel, van wien ik in dit land, waarin de menschen elkander de zon aan den Hemel benijden, nog door niemand kwaad heb hooren zeggen", schreef Willem van Hogendorp d.d. 30 Juni 1826 zijn vader³. Wel was in 1816 het hoofdkwartier der ontevreden en in het Krawangsche en heeft zich destijds de strijd tot dit landschap beperkt; maar geloofd wordt, dat het verzet feitelijk van het Cheribonsche uitging, de meer onnoozelen van het Krawangsche er slechts voorgespannen zijnde. Zie hier enkele data.

Bij het G. B. d.d. 6 December 1816 N°. 26 werden als den 6^{en} ontvangen verhandeld: 3 brieven van Cheribons resident, maar 2 geschreven aldaar d.d. 3 December N°s. 29 en 30, de andere te Banjaran dien dag N°. 34; zoomede 2 dépêches van Preanger's bestuurshoofd, gedagteekend Karangsamboeng 30 November N°. 9 en Bandung d.d. 4 December N°. 12: „allen relatief tot eenen opstand in het Land van Indramayoe, en wel voornamentlijk in het District van Kandangouwer, de roovers of oproerlingen de pondokken van de zoutpannen hebbende in brand gestoken, na het daarin verzamelde zout te hebben verbrand, de passangrahan te Lossarie aan de vlammen opgeofferd, en het volk van Toegoe en Soember zich gewapend hebben en gereed zijn zich bij de oproerlingen te voegen, zoodra zij daartoe door hunne Koewoes worden opgeroepen". De resident van Cheribon nam maatregelen om de roovers het trekken over de Tjimanoe te beletten, en de hoofden der districten, aan die rivier gelegen, de strengste bevelen te geven tot handhaving der rust en zekerheid in dat

¹ De aanhalingen uit de scherpzinnige critiek in Vollenhoven's „Adatrecht", dl. I, bl. 552—553.

² Over Cheribons mishandeling door de landrente onder het Tusschenbestuur, verg. mijn „Landelijk stelsel" (1916), bl. 9, 43, 306—307, zoomede de aanhaling van Servatius in mijn „Herstel" (1911), bl. 279.

³ In de Hogendorpcollectie van het Alg. Rijksarchief, jaarverslag over 1913, op bl. 223 N°. 91. Bij overlijden van Servatius bleek zijn boedel insolvent: zie advertentiën in de *Javasche Ct.* o.a. van 16 October en 11 November 1828.

gedeelte zijner residentie. Hij verzocht aan de regeering „om zoodanige buitengewone maatregelen te mogen nemen als de voorzichtigheid voor de zekerheid der rust naar de bestaande omstandigheid zal voorschrijven”. Het vermelde G. B. stond dit natuurlijk toe; den resident werd tevens medegedeeld, dat de bevelhebber der 2^e Militaire Afdeeling (te Semarang) gemachtigd was geworden: „om op deszelfs aanvraag de noodige adsistentie te verleenen”; doch de regeering zeide mede te vertrouwen, dat die aanvraag niet zou geschieden „dan in geval van hooge noodzakelijkheid”¹.

Bij missive d.d. 4 December 1816 N°. 35 berichtte de resident van Cheribon nader, dat de rapporten van den assistent-res^t. te Indramajoe minder ontrustend waren ten aanzien van het district Kandanghauer, en dat daaruit bleek, dat de man, die als het hoofd der oproerlingen werd beschouwd, zekere Djabien, „eenlijk met twintig manschappen van Laoemmalang naar de dessa Legoen in het Cheribonsche is gaan verhuizen”². Het bestuurs-hoofd stelde voor: „om dezen Jabin te mogen in verzekering nemen”, zijn verhuizing achterdocht wekkende, daar hij tot woonplaats een dorp uitkoos, hetwelk in vorige onlusten altoos een voornaam aandeel had genomen. Bij G. B. d.d. 8 December 1816 N°. 4 werd den resident te kennen gegeven: „buiten noodzakelijkheid” niet tot arrestatie over te gaan; nochtans liet men de zaak „geheel aan zijn voorzichtigheid” over! Men moest Djabien nauwkeurig nagaan, de redenen der verhuizing onderzoeken en hem naar zijn vorige woonplaats laten terugkeeren.

Intusschen had de resident bij schrijven d.d. 6 December nader gerapporteerd over het toenemen der onlusten, die vervolgens tot de krachtiger militaire maatregelen leidden, waarover wij zoo gesmaad werden door Engelsche publicisten. *The Times* voorop, natuurlijk! De scheepsgezagvoerder Brandligt, die de gebeurtenissen had bijgewoond, weersprak de beschuldigingen in de *Amsterdamsche Ct.* van 8 Januari 1818; elders deed ik hiervan

¹ Ik heb die onlusten beschreven in „Herstel” t.a.p. bl. 283—219 en „Bestuur in 1817 tot het vertrek der Engelschen” (1913). Bovenstaande aantekeningen zijn enkel te beschouwen als een inleiding tot het verhaal van de hoofdzaak, ook wegens den in den tekst te noemen Djabien.

² Verg. den brief van den ass.-res^t. d.d. 4 December des avonds in „Bestuur in 1817” t.a.p., bl. 41. Mijn pogingen om de in deze verhandeling genoemde desa's enz. nader te verifieeren, zijn niet met gunstigen uitslag bekroond. In ieder geval was mij Veth's Aardrijksk. Woordenb. van meer dienst dan de Indische Encyclopaedie.

mededeeling; ook kreeg onze ambassadeur te Londen de uitnoodiging om tegen het ellendig geschrijf op te komen ¹.

De Engelschen waren den 19^{en} Juni 1817 van Java heengegaan ². Aan de particuliere landheeren had onze regeering scherper bepalingen tegen willekeur gesteld; op het gebied van de landrente trad zij in Cheribon zoo gematigd mogelijk op. Over geheel Indië, zoover het onder ons gezag was teruggekeerd, scheen rust te heerschen, met name ook in de opnieuw ten onder gebrachte Molukken. Dat was de grondtoon der geheime Indische dépêches d.d. 8 Februari 1817 l^r M en 23 December d.a.v. l^r S, biedende goede overzichten van den politieken staat aan ³. Onder die gunstige omstandigheden kon den 17^{en} Januari 1818 generaal De Kock naar Ambon vertrekken op het oorlogsschip *Tromp*, kap. J. Nooy, ten einde van schout-bij-nacht Buijskes het bestuur over te nemen; eveneens was legerc^t. Anthing verlof wegens ziekte toegestaan, vertrekkende op hetzelfde vaartuig met zijn echtgenoot naar Japara ⁴.

Slechts een paar dagen later braken er ernstige onlusten uit in het Cheribonsche district Blandong. Van de aanleiding ertoe hooren wij niets, al werd ook hieromtrent nasporing gelast. Wel blijkt, dat de onrust van 1816 niet geheel verdwenen kon heeten, ook wyl de voorname belhamel Djabien maar altijd te vergeefs achtervolgd werd; 's mans naam luidde verfraaid Bagoes Djabien. De blandongs gaven aanleiding tot klagen over hun lui werken in de bosschen ⁵, misschien ook iets van verzet. Er werd echter van geen bepaalde oorzaken tot ontevredenheid gerept; zelfs toen in medio 1819, dus maanden na het einde, de landvoogd weder een Java-reis maakte en te Cheribon toefde, werd de resident bij besluit d.d. 23 Juli 1819 N°. 12 aangeschreven: „om geene gelegenheid te laten voorbijgaan tot het doen van nasporingen omtrent de oorzaken der onlangs plaats gehad

¹ Zie de verwijzingen in „Bestuur in 1817” t.a.p., bl. 57, noot 3 en bijl. XXII van mijn „Sumatra in 1818” (1920).

² Zie mijn artikel „De laatste maanden van het verblijf der Engelschen op Java in 1817”, Ind. Gids, Maartafl. 1914, bl. 329—352.

³ De dépêche van 23 December 1817 is door den minister bij rapport d.d. 23 Juni 1818 N°. 34 den koning aangeboden, zonder commentaar; zij is afgedrukt in Van Deventer's „Nederlandsch Gezag”, bijl. XLVIII, bl. 217—221, doch met uitlatingen, terwijl het van belang zou zijn geweest om het stuk in zijn geheel te doen kennen.

⁴ Verg. mijn „Bestuur van 1817 op 1818” (1917), bl. 134, ad noot 2.

⁵ Verg. bl. 231—232 van mijn „Indië's geldmiddelen” (1919).

hebbende onlusten, en om na eenigen tijd daarover een volledig rapport in te dienen". Men geloofde in den beginne aan medeplichtigheid der desahoofden van Pamanoe kan en Tjiassem; zij zouden den onvindbaren Djabien helpen zich te verbergen. Maar nog bij missive d.d. 28 Maart 1817 N°. 39 rapporteerde de resident der Preanger, dat, naar zijn overtuiging, bedoelde tjoetakshoofden, wel verre van een schuilplaats te verleenen, integendeel maatregelen ten zijnen opzichte hadden genomen, waarvan met grond de arrestatie kon worden verwacht; overigens verkeerden ook toen weder de districten in volmaakte rust ¹. De uitkomst zou leeren, dat de hoofdboosdoener inderdaad een ander was, nl. de demang der desa Pegadangan, district Indramajoe, Najirem (of Neijrem) geheeten. Hij was bereids bij een opstand van 1811 aanhanger geweest van rebel Bagoes Rangin ²; nochtans liet men hem ongestoord in het Krawangsche wonen, waar hij, gelijk nader is gebleken, voortdurend ontwerpen tot rustverstoring smeedde. In zijn dienst trad een gewone Inlander uit het district Semarang, met name Rono Diwongso; de baas maakte hem met de oproerplannen bekend en bracht den man er toe tot het aannemen van den verdichten naam Bagoes Serriet, waardoor het volk gewoon werd hem te eeren als den afstammeling van een oud geslacht en als den bezitter van bovennatuurlijke gaven ³.

Na 1818 tot den huidigen dag „kan men zeggen", behoort Cheribon tot die gewesten, waar, althans voor zoover bekend, geen militair vertoon noodig werd om ons gezag te doen eerbiedigen: vlijend, meent de heer Kielstra, „én voor de wijze waarop dat gezag wordt uitgeoefend, én voor den aard der bevolking" ⁴.

Ten einde de bewegingen, ook zonder kaart, gemakkelijker te kunnen nagaan, zij het volgende herinnerd. De groote weg van Buitenzorg loopt over *Soekaboemi*, *Tjiandjoer* — destijds zetel van den resident der Preanger ⁵ — *Bandoeng*, *Soemedang*, noord-oostwaarts naar *Tomo-Karangsamboeng* aan de Tjimanoe k, op de grenzen van Preanger-Cheribon, waar belangrijke koffijpakhuizen

¹ Verh. bij G. B. d d. 2 April 1817 N°. 11 l^r a.

² Verg. mijn „Herstel" t.a.p. bl. 284.

³ Deze bijzonderheden in de *Bat. Ct.* van 28 November 1818 N°. 48 op bl. 1.

⁴ Zie Kielstra's „Arohipel" t.a.p. bl. 77.

⁵ Verg. mijn „Landelijk stelsel" t. a. p. bl. 300 en „Bestuur in 1817", t. a. p. bl. 38, noot 1.

waren ¹. Hier trad men het Madjalengkasche in en vervolgde de weg zich oostwaarts naar de *hoofdplaats Cheribon* (Tankil), door de desa's *Leuwimoending* en *Palimanan*. De Tjimanoek vormde de grensrivier Krawang-Cheribon. Verder zette de weg zich oostwaarts voort naar Tegal.

Eindelijk worde aangeteekend, dat de opstand van 1818 zich openbaarde in de twee perioden: *Januari—Februari* en *Juli—Augustus*, waarom zijn uiteenzetting in tweeën wordt gesplitst. Naijrem werd reeds in de eerste periode gevangen genomen; men hield hem destijds aan, zonder van zijn schuld als leider en ontwerper verzekerd te zijn. Men had ook nog niet van Serriet gehoord; doch toen deze in de tweede periode het hoofd werd en men hem mede arresteerde, bleek uit het gerechtelijk onderzoek, zoowel dat Naijrem een hoofdschuldige was, als, gelijk het luidt in het besluit der C.C.G.G. d.d. 12 October 1818 N°. 3, naar aanleiding van 's landvoogds bericht d.d. 26 Septembert.v. N°. 128:

dat er genoegzame gronden zijn, om vast te mogen stellen, dat de gevangene Bagoes Serriet in de maand februari dezes jaars in de residentie Cheribon eenen openlijken opstand heeft verwekt en zich aan het hoofd der muitelingen gesteld;

dat hij deze muitelingen gewapend heeft aangevoerd tegen de troepen, welke door het Gouvernement tot herstelling van de rust derwaards gezonden waren, en tegen dezelve heeft gestreden:

dat gedurende dezen opstand, en voor zoo verre thans voorloopig blijkt, onder zijne bevelen, Gouvernements ambtenaren zijn vermoord, plunderingen en brandstichtingen aangerigt, en, met verachting van 's Gouvernements bevelen, de grootste ongeregelde heden gepleegd.

Natuurlijk, dat ook de sultans van Cheribon niet ongenoemd zijn gebleven; doch van middellijke medeplichtigheid, laat staan rechtstreeksche, is niets gebleken; veeleer het tegendeel ².

¹ Zie over deze pakhuizen „Landelijk stelsel”, t.a.p., Alph. reg., voce *Tomo* en *Karangsamboeng*.

² Tijdens het uitbreken der onlusten van 1818 berichtte de resident van Madoera en Soemenep bij schrijven d.d. 3 Februari 1818 N°. 90, dat te Soemenep van Malakka over het eiland Baviaan was aangekomen met een te Bangil behoorend vaartuig zekere Sominta Radja, in Cheribon geboren. Hij gaf zich den titel van pangeran aria en zeide te behooren tot de familie van sultan Kanoman. Hij werd vergezeld door vrouwen en 2 kinderen, benevens 2 hadjis, evenzeer Cheribonners. De pangeran vertoonde een Engelschen pas, gedagteekend Malakka, 31 Januari 1815; de hadjis bezaten geen stukken. De pangeran deelde verder mede onder Daendels naar Banjoewangi ver-

Met het einde van den opstand in Augustus 1818, hebben de resident van Cheribon en de legerc¹. hun eindrapporten over het beloop der zaken ingediend ¹. Tengevolge hiervan bepaalde het G. B. d.d. 26 September 1818 N°. 27 o.a., dat alsnu een verslag over al het gebeurde aan het ministerie zou worden gezonden, gelijk geschiedde bij dépêche van dien datum N°. 143. Het besluit deed ik onder de bijlagen opnemen ², vooral ook om de aandacht van den lezer te vestigen op zoo menig daarin aangehaald stuk, hetwelk voorhanden zal zijn in het Buitenzorgsche archief en misschien een beter inzicht geeft over het gebeurde dan hetgeen door mij werd bijeengebracht uit de resumtiën, die in de besluiten voorkomen.

II.

In de tweede helft van Januari 1818 braken de onlusten uit ³. Het districtshoofd van Blandong, demang Among Pantjes, werd met zijn schrijver door 'n 100-tal muiters om het leven gebracht; het centrum van den opstand heette de hoofdnegorij Kedondong: „alwaar het gruwelstuk is gepleegd”, meldde Cheribons resident Servatius bij brief d.d. 21 Januari den Gouv. Gen. ⁴ Het nagaan der plaatsen is moeielijk. Ik denk, dat dit in het regentschap Madjalengka gelegen dorp de hoofdplaats was van het in 1850 herdoopte district Djatiwangi, toen in het dorp van dien naam het districtshoofd zijn verblijfplaats kreeg, wegens de oprichting van de nog bestaande fabriek aldaar, op den weg van Cheribon naar Palimanan ⁵. Hoe ook, in die streken van het Madjalengkasche op de grens tevens der Preanger, waar Van Motman als resident fungeerde ⁶, ontwikkelden zich de gebeurtenissen. Men wist bij deze eerste mare niet, dat evenzeer nu van het Krawangsche

bannen te zijn, maar de Engelschen hadden op de heenreis derwaarts het vaartuig genomen en hem naar Malakka gebracht. De resident, in de mededeelingen geen vertrouwen stellende, hield de menschen aan, dat goedgekeurd werd bij G. B. d.d. 18 Februari 1818 N°. 5.

¹ Het rapport van den legerc¹. was gedateerd 17 September 1818 N°. 85, een stuk, dat, naar ik nog zal mededeelen, M. L. van Deventer heeft aangehaald; het werd verhandeld bij G. B. d.d. 19 September 1818, N°. 6.

² Zie bijl. IV op bl. 362.

³ Alzoo niet „in Februari 1818”, gelijk op bl. 107 van Hoek's „Herstel” wordt medegedeeld.

⁴ Dit is het eerste rapport er over; verh. bij G. B. d.d. 23 d.a.v. N°. 15.

⁵ Verg. Veth's Aardr. Woordenb., voce Kedondong.

⁶ Verg. mijn „Herstel” t.a.p., bl. 40.

gelijk in 1816 de dadelijkheden waren aangevangen, doordien de rebellen uit Krawang de Tjimanoeek waren overgetrokken: dit werd eerst bij een volgend rapport medegedeeld, toen Servatius bij brieven van 23 en 24 Januari nader inlichtingen gaf¹. De persoon van den eigenlijken leider bleef mede lang onzeker. Toen noemde men Bagoes Koendor, zoon, naar beweerd werd van Bagoes Rangin, die een rol in de onlusten van 1816 had gespeeld, doch door mij als zoodanig niet genoemd werd. Wat de muiters eigenlijk bezielde, blijkt evenmin, gelijk zoo dikwerf in dergelijke gevallen; maar zij richtten uitnoodigingen aan de desahoofden om tot hen over te gaan². Onverhoord bleef hun aandrang niet. Wel vluchtten de meeste inwoners voor „de roovers”, maar dezen waren toch ook versterkt door eenige Cheribonners, zoo uit vrees ten aanzien der invallers als uit eigen aandrang. Tegen het einde van de maand hoorde men van nieuwe leidende persoonlijkheden en ook van steun aan de rebellen tot zelfs van Batavia. In een rapport van 28 Januari, door den Buitenzorgschen resident Hardy uit Soemedang gegeven — hij had, naar we lezen zullen, een reis door de Preanger gemaakt — heeten hoofden van den opstand Bagoes Djabien, dus een oude bekende van 1816³, verder Bagoes Diwongsa (Serriet) en de vermelde Najrem⁴. Djabien zou in familiebetrekking staan tot de radens van Jatti Nagara in het district der Bataviasche ommelanden: wat dat *radens van* beteekende, is mij niet volkomen duidelijk; maar er werd aan het bericht toegevoegd, dat een 20-tal Maleijers van Batavia zich hadden aangesloten en er speciaal als voorvechters optraden; dientengevolge gelastte het G. B. d.d. 30 Januari 1818 N°. 8 den baljuw der Ommelanden: „de radens van Jattinegara met omzigtigheid te surveilleren en indien hij iets mogt ontdekken, hetwelk hen konde verdagt maken, daarvan dadelijk rapport te doen”; verder werd de baljuw aangeschreven: „om voor het tegenwoordige met de meeste omzigtigheid te werk te gaan in het verleenen van passen”.

Servatius had op de eerst ontvangen tijding der onlusten den

¹ Den 23^{en} Januari schreef ook insp. gen. Van Lawick aan zijn adjunct Van de Graaff uit Brebes, dat hij wegens de onlusten zijn terugreis naar Batavia niet kon vervolgen. Van de Graaff zond het stuk aan C. C. G. G. Voor notificatie bij besluit d.d. 31 Januari 1818, N°. 10 aangenomen.

² Het Servatius-rapport d.d. 26 Januari 1818 N°. 13, verb. bij G. B. d.d. 30 Januari 1818 N°. 13, bood zulk een stuk aan.

³ Verg. bl. 313.

⁴ Verg. bl. 315.

regent van Bengawan Wetan, Raden Adipatie Nittie Diningrat, naar de opgestane streek gezonden; hij was een 70-jarige grijsaard „door alle zijne ondergeschikten geëerbiedigd”, staat er in de *Bat. Ct.*¹, en daarom vermoedelijk door den resident voor de missie ter bevrediging uitverkoren. Bovendien deed hij derwaarts gaan den boschopziener van Bandjaran, den heer Prudants. Boschopzieners waren gelijk gesteld aan de controleurs bij het Binnenlandsch Bestuur, toenmaals opzieners der Landelijke inkomsten betiteld; die boschopzieners genoten ook een landswoning. Prudants droeg zijn naam met eere, moeten wij aannemen; zijn omgeving zien we door de rebellen eenige malen afgemaakt, maar hij komt er altijd levend af. Eindelijk zond de resident nog den regent van Linga Jatti: „alzo de successievelijk ingekomen rapporten hem deden vrezen”, meldde het bestuurshoofd, „dat deze opstand van ernstigen aard was”; de regent van Linga Jatti kwam dan ook met de jobstijding terug, dat zijn ambtgenoot en Prudants verplicht waren geworden voor de muiters te wijken. Erger volgde, naar een residentsrapport van 26 Januari.² Regent Nitti Diningrat, zich op Palimanan terugtrekkende, had het tegenover de rebellen niet kunnen houden en was er met twee zijner mantries om het leven gebracht; hun lijken werden naar Tjikol getransporteerd, de blijken dragende van „gruwelijke mishandeling”³. Aldus was de goede dienaar gevallen, die wegens zijn verdienstelijke houding tijdens de onlusten van 1816, een halfjaar vóór dezen ongelukkigen dood door Commissarissen-Generaal met een eerepenning werd onderscheiden.⁴ Prudants had zich naar Leuwimoending weten te redden. De stoutheid, waarmede de opstand was aangevangen, vorderde dringend, meende de resident, het spoedig nemen van militaire maatregelen. Slechts een paar dagen later werd dit nog op hardhandige wijze getoond, naar een rapport van den 27^{en}. De muiters, verder doordringende, brandden neer de desa's Radja Galoe, geheeten de hoofdplaats van het regentschap Madjalengka⁵, Palimanan,

¹ Zie *Bat. Ct.* van 7 Februari 1818 N°. 6.

² Verh. bij G. B. d.d. 30 Januari 1818 N°. 13.

³ *Tjikol* neem ik goed over, doch kan ik niet nader thuis brengen, tenzij Tangkil, Cheribons hoofdplaats, bedoeld mocht worden.

⁴ Zie mijn „Bestuur in het midden van 1817” t.a.p. bl. 343.

⁵ In Veth's Aardr. Woordenb. staat Radja Galoe als een district vermeld, met de hoofdplaats Leuwimoending. Er is daarbij gevoegd: „Een dorp Radja Galoe ligt in het district op 2½ palen van Cheribon”.

waar de gevangenis werd opengebroken, en Bandjaran, de woonplaats van Prudants. De assistent-resident van Cheribon, de heer Heydenreich, had Radja Galoe voor vernieling willen bewaren aan het hoofd van 60 personen te paard, evenzeer geen soldaten, altijd een gevaarlijk werk. Hij werd in den morgen van den 27^{en} Januari overvallen, verslagen en gedood; ook zijn lijk werd later gevonden en „op de begraaffenis behoorlijk order gesteld” ¹. Te voren wist men niet anders, dan dat het bestuurshoofd in handen der muiters was geraakt, gelijk de resident der Preanger op den 27^{en} rapporteerde onder aanbeveling tevens om Indramajoe te versterken; bijzonderheden van wat er eigenlijk gebeurd was, ontbreken ook nu; de *C^t*. deelde mede, dat Heydenreich met eenige Inlandsche hoofden en gewapenden de aanvallers was te gemoet getrokken en daardoor „het slachtoffer geworden van den ijver, waarmede hij dezen hagchelijken last vrijwillig had op zich genomen” ². Daar te Radja Galoe stond een woning voor den resident, evenals Prudent's huis te Banjaran, in de vlammen opgegaan, doch de boschopziener was er weer levend van afgekomen! ³ Wonder boven wonder is nog een persoon, maar die geheel buiten deze geschiedenis staat, uit de handen der muiters gered. Den 21^{en} December 1817 was van Batavia te Semarang aangekomen de Amerikaansche brik *Retrieve*, kaptⁿ. Joseph Gerrish ⁴. De gezagvoerder had echter de zeereis niet medegemaakt, doordien hij verkoos over land te gaan. Zoo viel hij juist in handen der rebellen. Had de *Bat. C^t*. reeds medege-

¹ De weinige hier medegedeelde bijzonderheden in een missive van Servatius aan C.C.G.G. d.d. 28 Januari 1818, gelijk geresumeerd in hun besluit d.d. 2 Februari d.a.v. N°. 4. In die missive behandelde het bestuurshoofd het omkomen van zijn assistent-resident: „verzoekende spoedige vervulling van dezen post”.

² Zie de *Bat. Ct.* van 7 Februari 1818 N°. 6. Er staat daar, dat den 29^{en} Januari de aanval op de desa's plaats vond; dit zal moeten zijn 27.

³ Na afloop der onlusten in haar eerste stadium, deelde Cheribons resident bij schrijven aan C.C.G.G. d.d. 23 Maart 1818 N°. 4 over het residentiehuis te Radja Galoe mede, dat: „hij daardoor buiten de mogelijkheid is zich naar eene geschikte plaats te verwijderen, en zich te behoeden tegen de plaatselijke ongezondheid van Cheribon”. Bij besluit d.d. 27 Maart 1818 N°. 4 werd hij dientengevolge op het door hem gedaan voorstel gemachtigd: „om voor Gouvernementsrekening in de nabijheid van Plerret, op den afstand van vier palen van Cheribon eene bamboezen woning te laten opslaan, tot verblijf van den Resident mits de onkosten niet te boven gaande Twee duizend zes Honderd en Veertig guldens”.

⁴ In de *Bat. Ct.* van 10 Januari 1818 N°. 2, met verkeerde spelling van den naam.

deeld, dat hij met eenige Inlandsche hoofden het slachtoffer „hunner moordzucht” was geworden ¹, een daarna volgende *Ct.* van 14 Februari 1818 N°. 7 hield het volgende in :

Men heeft thans de zekerheid erlangd dat de reiziger, welke men vreesde dat door het roofgespuis was omgebracht, nog in leven is en thans waarschijnlijk reeds te Samarang zal zijn aangekomen. Zijn naam is *Joseph Gerrish* en hij is de bevelhebber van de Amerikaansche brik *Retrieve*. Toen hij de roovers op den 22sten Januari ongeveer vijftien palen bewesten Cheribon, op den grooten weg ontmoette, werd hij na vele mishandelingen te hebben ondergaan, naar Kedondong gevoerd en zag aldaar alle toebereidselen maken tot zijnen dood. Door gebaren wist hij echter aan een der hoofden eenig medelijden in te boezemen, en men spaarde zijn leven tot op den 4^{den} dezer, toen hij gedurende het gevecht op de aanwijzingen hem door eenen Chinees gegeven, uit de handen der roovers ontsnapte, en na 36 uren te hebben rondgezworven, op den 5 dezer bij onze troepen aankwam ². Op dezen togt is hij meermalen op het punt geweest van door vlugtende roovers achterhaald te worden, doch heeft zich altoos op eene verwonderingswaardige wijze weten te redden, nu eens door zich in het dichtste van het kreupelbosch neder te werpen, dan wederom door met een stok, aan welken hij de gedaante van een geweer had gegeven, op zijne vervolgers aan te leggen en hen daardoor op eenen genoegzamen afstand van zich te houden, om den aard van zijn wapen voor hen verborgen te doen blijven. ³

Servatius had in zijn rapporten van 23—24 Januari, volgende op het eerste bericht ⁴, wel gemeld, dat de gevangenis te Palimanan was opengebroken en men eenige bruggen had verbrand, doch tevens, dat zich de dadelijkheden daartoe bepaalden; hieruit maakte rapporteur zich de illusie, dat de muiters niet den bijval in het Cheribonsche ondervonden, waarop door hen gerekend was, hetgeen ze nu werkeloos deed zijn. Elk oogenblik kwamen er ook eenige fusiliers en djajangsekars van Tegal en Pekalongan, in gevolge zijn hulpverzoek aan. Gesteund door

¹ Zie de *Bat. Ct.* van 7 Februari 1818 N°. 6

² Over dit gevecht op den 4^{en} Februari 1818, hierna op bl. 332 v. v.

³ Mr. P. Mijer neemt in zijn „Kronijk”, Tijds. Ned. Ind., dl. II, bl. 365, dit stuk uit de courant op. — W. A. van Bees geeft in „Toontje Poland” dl. I, bl. 219 over het incident-Gerrish een geheel onjuist en fantastisch verhaal. Zijn redding doet hij plaats hebben na een gevecht van 10 Februari, waarover op bl. 333. — De *Retrieve*, kapt. Gerrish, is volgens de *Bat. Ct.* van 28 Februari 1818 N°. 9, den 9^{en} t.v. van Semarang naar Amsterdam teruggezeild.

⁴ Verg. bl. 317, ad noot 4.

hen en door het bewapenen der inwoners, zou men trachten de residentie te beschermen. Alles gaf rapporteur toen hoop, dat de geest van oproer, welk eertijds in zijn districten heerschte, geheel of grootendeels was uitgedoofd, zoodat met spoedige en krachtadige maatregelen weldra de rust zou hersteld zijn; maar vooral was het dan ook noodig om geenerlei vertraging hierin te doen plaats vinden, daar het anders te vreezen ware, dat het kwaad opnieuw wortel schoot en dat de tegenwoordige algemeene geneigdheid tot vreedzaam bestaan wederom voor onrust plaats maakte. Wel eenigszins vreemd nu van die vreedzaamheid te getuigen! Daarop volgde ook onze nederlaag te Radja Galoe, die, naar 's residents rapport van den 27^{en} 's namiddags 3 uur, geschreven uit Tankil, den moed der muiters zeer had aangewakkerd; de komst van 2 á 300 Europeesche militairen werd volstrekt noodig geacht.

De resident der Preanger, Van Motman, had, evenals in 1816, op het bericht der onlusten, niet stil gezeten, doch was naar de grenzen geijld, waar hij maatregelen nam tot bescherming der pakhuizen Tomo-Karangsamboeng ¹. Hij wilde ook doorgaan naar Cheribon om met collega Servatius te confereeren, doch op het oogenblik werd hij hiervan te Karangsamboeng teruggehouden, doordien de rebellen van Palimanan de gemeenschap hadden verbroken ². Alles hing ten slotte af van de militaire hulp door de regeering alsnog te zenden, waarop nu onze aandacht wordt gevestigd.

Op Servatius' eerste tijding van den 21^{en} blijkt de landvoogd meer vervuld te zijn geweest van de voorziening in een goeden inlichtingendienst dan in rechtstreeksche toezending van militairen, welke, naar Servatius' bericht, reeds waren gevraagd aan den bevelhebber der 2^e Militaire Afdeeling te Semarang, den kolonel Von Yett. Het moest nu wel heel hinderlijk zijn, dat de legercommandant zich om herstel van gezondheid te Japara bevond, en dat de aangewezen stafchef, generaal De Kock, zich in de Molukken bevond. Ofschoon den waarnemend chef Van Schelle ten zeerste waardeerende ³, begon de landvoogd de zaken te behandelen met zijn eersten adjudant, destijds *aide-de-camp* in goed Nederlandsch betiteld: den kort te voren, ingevolge G.B. d.d. 8 Januari 1818

¹ Verg. bl. 316, ad noot 1.

² Verg. bl. 318, ad noot 1.

³ Verg. bl. 22 en 130 van het werk vermeld op bl. 314, noot 4.

Nº. 28, tot luitenant-kolonel bevorderden Taets van Amerongen, terecht bij den Gouv. Gen. hoog aangeschreven ¹. Hij ontving bij G. B. d.d. 23 Januari 1818 Nº. 15 de opdracht tot een spoedreis om aan alle autoriteiten, tot aan den zieken legerc^t. te Japara, boodschappen over te brengen. Van Motman moest opgezocht worden; de regent van Soemedang werd tot hulp gerequireerd, w.o. gewapende manschappen naar het tooneel des strijds te zenden, zooveel als in den kortsten tijd verzameld konden worden. De benden behoorde de resident van Cheribon ter beschikking te krijgen, teneinde in onderling overleg de muitelingen tegen te houden en uit elkander te drijven. Het blijkt geenszins, dat de resident der Preanger niet reeds uit zichzelf had gehandeld; de leerschool van 1816 zal stellig wel van nut geweest zijn. Dan had de overste te ijlen naar Servatius, waar deze te vinden was. Hem moest Taets vragen juiste mededeelingen in bijzonderheden van het gebeurde te Blandong en preciese opgave van de hulp uit de 2^e Mil. Afd. noodig. Verder door naar Semarang en kolonel Von Yett de gevorderde troepen doen zenden, voor zoover ze gemist konden worden. Dan nogmaals door naar Japara: „en aan den Luitenant-Generaal *Anthing* opening geven van deze zijne commissie ten einde gemelde Luitenant-Generaal ten aanzien der militaire details zoodanige bevelen zoude kunnen geven als hij zal noodig oordeelen”.

Taets was terstond op reis gegaan en dus niet meer te Buitenzorg, toen het tweede stel berichten uit Cheribon Buitenzorg bereikte o.a. houdende den ondergang van den regent van Bengawan Wetan. De zaak bleek nu te ernstig, om niet dadelijk ook troepen van Buitenzorg en Batavia te zenden. Bij besluit d.d. 25 Januari 1818 Nº. 1 werd het volgende bevolen. Over zee moesten ten spoedigste van Batavia zeilen: 1º De te Wel-

¹ De bevordering in de *Bat. Ct.* van 24 Januari 1818 Nº. 4. Nog hetzelfde jaar werd Taets in commissie naar Timor gezonden, waar ook door hem bijzonder geschikt werd opgetreden. Zie mijn artikel over „Hazaart's ontslag en herstel als resident van Timor in 1818—1819” in het Koloniaal Tijdschr. Nº. 2 van den 6^{en} jaargang. Bij G. B. d.d. 28 Augustus 1818 Nº. 11 werd „op een mondeling verzoek” „om met meerdere werkzaamheden tot de armée betrekking hebbende dan tot nu heeft plaats gehad te worden belast”, voor Taets bepaald, dat hij zou werkzaam zijn „als adjoint bij den algemeenen staf, onder de bevelen van den Chef van denzelven, behoudens zijne rang van aide-de-camp van den Gouverneur Generaal, met de voorregten daaraan verknocht”.

tevreden aanwezige manschappen van het 1^e bat. 5^e reg. infanterie; 2° Een compagnie Inlanders van het 19^e bat. infanterie; 3° Een 30-tal artilleristen met 2 veldstukken. Zij scheepten zich in op de *Helena*, die den 26^{en} Batavia verliet¹; den 28^{en} Januari bereikte ze Cheribon². Hun chef was overste Richemont van het eerst vermeld bataljon, die door den G.G. aan het hoofd van de gansche expeditie tegen de muiters werd gesteld, althans — men lette op deze woorden van het besluit — „zoo lang de Luitenant Generaal Commandant der troepen, thans te Japara aanwezig, hierin niet anders zal beschikken”. Wellicht heeft de Westmoesson de ontschepping op de reede van Cheribon bemoeilijkt; althans eerst den 30^{en} Januari rapporteerde de resident, dat zij had plaats gevonden³. Ook over land haastte zich de landvoogd troepen te zenden en wel uit Buitenzorg. Er lagen daar twee soorten cavalerie. Als lijfwacht diende er een compagnie Bengaalsche lanseniers, gevormd uit de onder het Tusschenbestuur afgedankte militairen, die op Java waren gebleven⁴. Op mondeling bevel van den Gouv. Gen. toog deze compagnie onder ritmeester Holshuher von Harlach naar Soemedang tot Cheribons grenzen, ten einde overeenkomstig de wenschen der residenten van Cheribon en de Preanger op te treden. Eindelijk nog op dien 25^{en} werd schout-bij-nacht Wolterbeek mede mondeling opgedragen Z^r M^s kanonneerboot N°. 7, luitenant W. H. Hunther, dadelijk naar Cheribon te doen vertrekken, voor het overbrengen van een spoedmissive aan den resident aldaar, houdende kennissgave van het weldra aankomen der militairen⁵. Hetzij met deze gelegenheid, dan wel met een andere vaart over zee, ging ook een mededeeling voor gen. Anthing betrekkelijk den uitgebroken opstand. De landvoogd wilde niet uitsluitend van Taets' reis de correspondentie met den legerc⁵. laten afhangen, nu de onlusten met den dag een ernstiger karakter dreigden aan te nemen. Onder gelijken indruk van den zorgwekkenden toestand,

¹ In de *Bat. Ct.* van 31 Januari 1818 N°. 5 over het vertrek van *Vrouwe Helena*, gezagvoerder J. G. Jager, met troepen.

² Rapport dien dag van den resident, verh. bij G.B. d.d. 3 Februari 1818 N°. 6.

³ Bericht van den resident d.d. 30 Januari, verh. bij G. B. d.d. 3 Februari 1818 N°. 6.

⁴ Verg. over het ontstaan van de compagnie Bengaalsche lanseniers en hun aanvulling uit Bengalen, mijn bijdrage in dit tijdschrift over de Factorijen in Vóór-Indië, dl. 74 (1918), bl. 41—44.

⁵ Over het vertrek dezer kanonneerboot de *Bat. Ct.* van 31 Januari 1818 N°. 5.

nam een G.B. van den volgenden dag, dus 26 Januari 1818 N°. 7, in aanmerking:

Dat het belangrijk is, de pogingen, welke van de zijde der Civiele Autoriteiten in de Preanger Regentschappen tot herstel der rust in het Cheribonsche zullen worden aangewend, des noods door eenige meerdere reguliere troepen te ondersteunen:

Dat wijders door het vertrek van den fg^d Resident der Preanger Regentschappen en zijnen Assistent naar de Oostelijke grenzen dier Residentie, de publieke dienst en speciaal het overbrengen van rapporten aan vertraging zoude kunnen onderhevig zijn.

Dit besluit omvatte een dubbelen maatregel. Behalve de vermelde Bengalers, was te Buitenzorg nog in garnizoen een detachement van 50 huzaren. Onder luitenant Elberg moest het aan den avond van dien 26^{en} Buitenzorg verlaten. De resident aldaar, Hardy, kreeg een aanschrijving om dadelijk naar Bandong te gaan en op zijn reis bevelen te geven, dat het nakomende detachement-Elberg „van het noodige worde voorzien”. Hardy zou verder onderzoeken, waar resident Van Motman zich bevond en hem van zijn komst kennis geven, zoomede confereeren over de maatregelen om steeds den landvoogd op de hoogte te kunnen houden; al dadelijk diende Hardy van zijn reis gebruik te maken ten einde langs den geheelen weg een genoegzaam aantal paarden te plaatsen: „om de brieven met den meesten spoed over te brengen”. Het detachement vertrok op den gestelden tijd en vereenigde zich, naar een rapport van 31 Januari, dien dag met de Bengaalsche lansen te Karangsamboeng, welke den 29^{en} aldaar waren aangekomen ¹. Dit alles gold enkel verdedigende maatregelen tegen de rebellen; men bevond zich tot een rechtstreeksch optreden tegen hen nog niet sterk genoeg, zoolang de troepen van Semarang op zich deden wachten; Van Motman kon zich evenmin doen gelden, naar hij den 30^{en} uit Karangsamboeng rapporteerde, daar de gemeenschap met Cheribon was verbroken. De rebellen maakten van dit ongehinderd optreden gebruik om opnieuw eenige negorijen te verwoesten; zij wilden weder van de oost- naar de westzijde der Tjimanoeek gaan ², zoodat door den resident maatregelen waren genomen om de rivier te dekken ³. Een nader rapport van den 31^{en} N°. 8 deelde mede,

¹ Brief van Van Motman te Karangsamboeng d.d. 29 Januari 1818 N°. 5, verh. bij G. B. d.d. 31 Januari d.a.v. N°. 13.

² Verg. bl. 318, r. 2 v. b.

³ Residents rapport, verh. bij G. B. d.d. 2 Februari 1818 N°. 11.

dat de muiters het plan vormden om den kampong Sindangkaseh aan te vallen: ten einde dit te verhinderen zouden de Bengaalsche lansen derwaarts vertrekken ¹.

Hooren wij nu van den op den 23^{en} Januari vertrokken overste Taets ². Hij had den 25^{en} Karangsamboeng bereikt, waar Van Motman zich bevond ³. Verder kon echter zoo dadelijk niet gegaan worden, omdat de muiters den grooten weg bezet hielden, dank de (op bl. 319—320 medegedeelde) vermeerstering van Palimanan; Taets zou echter trachten, berichtte hij dien dag, om langs andere wegen Cheribons hoofdplaats te bereiken. Op ontvangst hiervan, nam de Gouv. Gen. een wijzigend besluit d.d. 27 Januari 1818 N°. 1. De mededeeling over den opstand aan den legerc^h. behoefde eigenlijk niet meer, sinds het bericht daarna over zee was gezonden (bl. 324) en vermoedelijk langs dien weg de order haar bestemming te Japara had bereikt: „voordat de herstelde communicatie over Land” Taets „zal toelaten zijne reize oostwaarts te vervolgen”. Daarom werd den adjudant bevolen om naar Buitenzorg terug te keeren, zoo hij zich, bij ontvangst van dezen last, nog te Karangsamboeng bevond; mocht dit niet het geval zijn, en was het hem onderwijl gelukt tot de hoofdplaats Cheribon door te dringen, dan moest hij daar verblijven: „totdat de operatiën zoo verre zullen zijn gevorderd, dat hij zijn terugreize met volkomen veiligheid langs den grooten weg kan volbrengen”. Toen dit bevel den betrokkene in handen kwam, kon het inderdaad niet meer opgevolgd worden. Hoe Taets het aanlegde, is mij niet bekend; doch reeds den dag van zijn rapport, den 25^{en}, had hij niet alleen Cheribons hoofdplaats weten te bereiken, maar nog denzelfden avond de reis naar Semarang en Japara vervolgd ⁴. Naar ik denk, had Van Motman toen ook de reis tot Cheribon gemaakt. Althans deze was dien 25^{en} evenzeer over Sindangkaseh en Radja Galoe derwaarts gegaan om met Servatius te spreken. Te Karangsamboeng bleef achter de assistent-resident der Preanger, die het vertrek van zijn chef den landvoogd rapporteerde ⁵ Het

¹ Sindang en Sindang Kasieh of Kaseh blijken bevoorrechte plaatsnamen. Welke kampong in den tekst wordt bedoeld, weet ik niet; doch wellicht de hoofdplaats van het district van dien naam in het Poerwakartasche.

² Verg. bl. 323.

³ Verg. bl. 322.

⁴ Dit laatste blijkt uit een brief van Cheribons resident d.d. 25 Januari, met een rapport van den 26^{en} verhandeld bij G.B. d.d. 30 Januari 1818 N° 13.

⁵ Verg. betrekkelijk het ambt van assistent-resident der Preanger mijn Land. Stelsel t.a.p. bl. 177.

gezelschap te Cheribon zag zich toen nog vergroot door den welbekenden kapitein Elout, zoon van den commissaris-generaal en evenals Taets adjudant van Van der Capellen. Met het uitbreken van den opstand bevond hij zich te Semarang, door welke omstandigheden weet ik niet, wellicht voor zijn taalstudiën. Van Semarang toog hij op eigen gezag met een van daar vertrekkend detachement militairen naar Cheribon, ten einde overste Taets, van wiens voorgenomen reis hij te Semarang op de hoogte was gesteld, nader in te lichten. Aan hem scheen de toestand van zoodanigen ernstigen aard, dat hij vermeende zich in actieven dienst onder de orders van Taets te moeten stellen, zonder verlof daartoe te hebben gekregen. Den 28^{en} Januari schreef hij dit den landvoogd, de hoop uitdrukkende, dat deze het zoude goedvinden. Bij G. B. d.d. 31 Januari 1818 N°. 1 werd weliswaar de goedkeuring niet onthouden, maar hem tevens gelast om in gezelschap van Taets naar Batavia terug te keeren. Daartoe kwam het nochtans niet. De overste, zijn commissie volbracht hebbende en naar Cheribon teruggekeerd zijnde, rapporteerde van daar bij brieven d.d. 29 Januari N°. 2 en d.d. 30 N°. 3; hij verzocht tevens nader bericht of het bevel tot terugkeer gehandhaafd bleef. De landvoogd meende, dat de omstandigheden hierin verandering moesten brengen. Het G. B. d.d. 3 Februari 1818 N°. 1 machtigde hem uit dien hoofde: „om te Cheribon te verblijven, totdat hij aan den Gouverneur-Generaal rapport zal kunnen brengen, dat de zaken aldaar beslist zijn, wordende hij intusschen gelast den kommanderenden officier der expeditie behulpzaam te zijn, waar zich daartoe gelegenheid opdoet, en om voorts van de diensten van den kapitein aide-de-camp *Elout* zoodanig gebruik te maken, als hij zal vermeenen te behooren”.

Hardy volbracht ook zijn commissie ¹. Hij rapporteerde den 27^{en} van Bandong. Den collega van de Preanger had hij toen nog niet ontmoet, zijnde deze naar Karangsamboeng vertrokken en vervolgens naar Cheribon gegaan. Onder dit heen en weer getrek was den 27^{en} de nederlaag van Radja Galoe met Heydenreich's sneuvelen voorgevallen; de landvoogd, dit vernemende, gelastte in vervolge van zijn reeds genomen militaire maatregelen ², bij G. B. d.d. 29 Januari 1818 N°. 5 het Militair departement om

¹ Verg. bl. 325.

² Verg. bl. 323—324.

nog ten spoedigste 'n 60-tal manschappen van het 19^e en 25^e bataljon infanterie, benevens eenige artilleristen, over zee naar Indramajoe te zenden.

De legerc^t. deed het eerst van zich hooren bij missive, gedagteekend Japara, 25 Januari 1818 N°. 5, houdende dat militaire hulp uit Semarang naar Cheribon was gezonden. Hij beval tevens aan een kleine bezetting in het Cheribonsche permanent te leggen, die in overeenstemming met de bezettingen van Indramajoe en Karangsamboeng zoo noodig kon optreden. Een G.B. d.d. 30 d.a.v. N°. 1 schreef Anthing aan, hieromtrent een uitgewerkt voorstel te doen. Wij zullen zien (bl. 342), dat hiertoe Palimanan werd verkozen. Het effect der Semarangsche uitzending was, dat in den ochtend ten 9 ure den 28^{en} resident Servatius kon rapporteeren, dat een detachement vandaar was aangekomen onder kapitein Couvreur. Maar de legerc^t. had zijn bevelen gegeven, onbekend als hij toen nog moest zijn met de nederlaag-Radja Galoe op den 27^{en}. Servatius, Couvreur, Elout Jr. bespraken den toestand, naar ik denk, toen Taets nog niet van Japara terug was. De resident stelde wel in het vooruitzicht om tegen de rebellen actief op te treden, zoodra de over zee van Batavia gezonden troepen waren aangekomen, maar Elout zou mede naar Japara gaan om zooveel mogelijk de toezending van meer troepen te bespoedigen¹. Het effect was een bericht van Anthing aan den landvoogd d.d. 30 Januari 1818 N°. 11. Op de ontvangen tijdingen had de commandant der 2^e Mil. Afd. te Semarang een compagnie infanterie van 150 man, benevens een detachement huzaren naar Cheribon gezonden; verder begaf zich derwaarts de luitenant-kolonel Hoorn: „om op last van hem Luitenant-Generaal het bevel op zich te nemen van de aldaar zijnde detachementen”. Alzoo zouden er nu twee bevelhebbers te Cheribon zijn: een gezonden door den landvoogd, een aangewezen door den legerc^t.! Was het voorwaardelijke in 's landvoogds aanwijzing² oorzaak van deze dubbele benoeming? Zij had treurige gevolgen voor den gang der zaken, om niet te spreken van de ergernis, die zij heeft opgewekt, eensdeels bij

¹ Het staat alzoo in het op bl. 326, noot 4, vermeld G.B. d.d. 30 Januari 1818 N°. 13, waarbij Servatius' rapporten werden verhandeld. Het werken op de resumptiën der aangeboden stukken, in plaats van op die stukken zelf, heeft natuurlijk zijn bezwaar.

² Verg. bl. 324.

Richemont, anderdeels bij den Gouv. Gen., reeds zoo menigmaal op Anthing's eigengerechtigdheid verstoord ¹.

De brief d.d. 30 Januari van den Cheribonschen resident, die de ontschepping der Bataviasche troepen meldde ², hield tevens de belangrijke mededeeling in, dat de dag van den algemeenen aanval was vastgesteld op den 2^{en} Februari ³. Onder afwachting van het gunstig resultaat dier plannen, verkondigde de *Bat. C'*. van 7 Februari 1818 N°. 6 voor het eerst een bericht over den d.d. 21 Januari uitgebroken opstand, waarvan men reeds op den 23^{en} te Buitenzorg kennis droeg ⁴! Dergelijke officieele mededeelingen zijn ook dikwerf kunstvol in elkaar gezet. Toezending van troepen was wel noodzakelijk gebleken — men kon daardoor den opstand niet langer buiten de publieke kennis houden! — doch „met genoegen” had men vernomen, dat slechts weinige inwoners van Cheribon aan de onlusten, die in het westelijk gedeelte van Cheribon werden „waargenomen”, deelnamen en dat het overig gedeelte der residentie „eene ongestoorde rust” bleef genieten! Dit was alzoo met wat sterker bewoordingen uit 's residents rapport gedistilleerd ⁵. Het dooden van Nitti Diningrat (bl. 319), Among Pantjes (bl. 317), Heydenreich en den vreemden reiziger deelde de courant mede; maar volgens de laatste berichten mocht men „spoedig den goeden uitslag der militaire operatiën tegemoet zien”. Dit was geen optimisme enkel in de courant voorgewend, doch C.C.G.G. deelden het in gemoede. Bij dépêche d.d. 5 Februari 1818 N°. 107 rapporteerden zij althans het opperbestuur, dat in het westelijk gedeelte der residentie Cheribon in de laatste dagen van Januari „onverhoeds eenige onrustige bewegingen” waren ontstaan. „De maatregelen, welke dadelijk zijn genomen”, voegden zij er geruststellend aan toe, „voor beslissende operatiën berekend zijnde, doen met grond eene spoedige herstelling der rust te gemoet zien, en indien het thans zeilreë liggende schip nog eenige dagen vertoeft, is het niet onwaarschijnlijk, dat wij UHoogEd.Gestrenge met dezelfde gelegenheid den eindelijken uitslag zullen kunnen berigten...” Ook werd niet onnoodig geacht op te merken, dat de toestanden onder het tegenwoordig bestuur

¹ Zie mijn „Bestuur van 1817 op 1818” (1917), bl. 16—22.

² Verg. bl. 324, noot 3.

³ Verh. bij G. B. d.d. 3 Februari 1818 N°. 6.

⁴ Deze courant reeds genoemd op bl. 320 noot 2.

⁵ Verg. bl. 321—322.

toch nog altijd beter waren dan vroeger!! „Het is nog niet mogelijk geweest”, merkten zij nl. op, „de ware oorzaken van deze onlusten te ontdekken, doch zooveel komt ons uit de omstandigheden zeker voor, dat deze bewegingen in geenen deele gelijk te stellen zijn, aan de opstanden, die in vroegere jaren in het Cheribonsche plaats vonden; de onrust bepaalt zich tot een gering gedeelte der Residentie; in alle de overige is het volkomen rustig.” Het in deze dépêche bedoelde schip was *l' Eclair*, kapt. Pranger. Het bleef inderdaad nog een paar dagen op de reede, vertrekkende d.d. 9 Februari ¹; doch wel verre van een overwinningsbericht mede te nemen, moest aan het opperbestuur een onmogelijke geschiedenis verhaald worden! Het geschiedde bij dépêche d.d. 8 Februari 1818 N°. 108 ²; C.C.G.G. bepaalden zich echter wijselijk om zonder meer aan te bieden: „*afschrift van een voorloopig rapport, heden van den Resident van Cheribon ontvangen over den eersten uitslag der maatregelen, welke tot het herstellen der rust in die Residentie zijn beraamd*”. Ziehier.

Overste Richemont, het hoofd der expeditie immers ³, had den 1^{en} Februari den opmarsch van Cheribon aangevangen naar een mij overigens onbekende desa Tjamblang. Hij verbleef daar met het voornemen om den volgenden dag het aanvalsplan ten uitvoer te brengen ⁴, toen op dien eerste onverwacht voor hem verscheen overste Hoorn, die het opperbevel reclameerde wegens de van den legerc^t. ontvangen benoeming ⁵! Richemont, ofschoon ouder officier en door den landvoogd benoemd, meende aan de order van den legerc^t. te moeten gehoorzamen, te meer daar de dienst door een tegenovergestelde handelwijze lijden kon.

¹ *Bat. Ct.* d.d. 14 Februari 1818 N°. 7. Nader werd een pakket van Indische dépêches gezonden, loopende tot 13 Februari met het Amerikaansche schip *Marcellus*, kaptⁿ Oxnard, vertrokken den 21^{en} Februari: zie *Bat. Ct.* van 28 d.a.v. N°. 9. Een dier dépêches hield ook berichten in over commissaris Van Braam uit Chinsura, loopende tot 13 November 1817, d.w.z. tot den dag vóór het verlaten dier plaats; verg. mijn „Bestuur in het midden van 1817” t. a. p. bl. 220. Het rapport van den minister d.d. 22 Juni 1818 N°. 32 aan den koning was natuurlijk even hoopvol voor de Cheribonsche onlusten als de Indische mededeelingen te kennen gaven. De onlusten toch „waren in geenen deele gelijk te stellen aan de opstanden, die in vroegere jaren in het Cheribonsche plaats vonden; de onrust bepaalde zich eeniglijk tot een gering gedeelte dier residentie, terwijl het in alle de overige volkomen rustig was”.

² Besluit van dien dag N°. 23.

³ Verg. bl. 324.

⁴ Verg. bl. 329.

⁵ Verg. bl. 328.

Hoezeer ook zijn gevoeligheid opgewekt, hij gaf den dienst over. Een schoone rol van den verstandigste werd alzoo door hem vervuld, waarvan hij helaas de verdienste ondermijnde, door tegelijkertijd zijn detachement te verlaten en nog denzelfden dag naar Tankil terug te keeren. Vandaar schreef hij zijn missive N°. 12 aan den landvoogd op dien veelbewogen 1^{en} Februari, onder mededeeling van al het gebeurde en van zijn besluit om zich weder naar Weltevreden te begeven. Men begrijpt den gemoeds-toestand van den landvoogd op ontvangst van dit bericht. Het G. B. d.d. 6 Februari 1818 N°. 8 gelastte den legerc^t.: „om ten aanzien van het overgeven van het commando over de troepen in het Cheribonsche gestationeerd, door den Luitenant Kolonel *Richemont* aan den Luitenant Kolonel *Hoorn* te dienen van gemotiveerd rapport”. Bij brief d.d. 17 Februari d.a.v. N°. 31 werd door Anthing geantwoord; hij gaf over *Richemont* te kennen: „dat volgens zijn inzien de eerstgenoemde officier zich bij die gelegenheid zeer berispelijk heeft gedragen” ¹. Dat *Hoorn* over zijn optreden een ontevredenheidsbetuiging ontving, zooals wij zullen lezen (bl. 359—360), moet voor hem de minste straf zijn geweest; zwaar zal ten slotte gewogen hebben de finale mislukking van de zoo slecht geleide expeditie. Wat nog voorviel tusschen landvoogd en legerc^t. over de benoeming-*Hoorn* bleef mij onbekend; wij zullen echter mede lezen (bl. 340—341), dat de landvoogd andermaal *Hoorn* door *Richemont* deed vervangen!

Het eerste gevolg der oneenigheden was al aanstonds, dat de aanval op den 2^{en} Februari, waarvoor alles was afgesproken, niet doorging. *Hoorn* oordeelde, dat het beter was om te wachten, totdat al de van Semarang verwacht wordende troepen zouden zijn aangekomen. Dientengevolge werd de aanval gesteld op den 4^{en} Februari ². De muiters waren destijds weer verzameld te Kedondong ³. De tegen hen te zenden expeditie zou uitgaan van het verkozen hoofdkwartier te Palimanan; hier bevond zich dus ook overste *Hoorn* ⁴. In den vroegeu ochtend

¹ Volgens de resumtie in het G. B. d.d. 6 Februari 1818 N°. 8.

² Berichten van Cheribons resident d.d. 31 Januari N°. 15, 1 Februari N°. 16 en 2 Februari, zoomede van Taets d.d. 2 Februari. Verh. bij G. B. d.d. 6 Februari 1818 N°. 13.

³ Verg. bl. 317.

⁴ De aanwijzing van Palimanan als het hoofdkwartier o.a. in het besluit der C.C.G.G. d.d. 8 Februari 1818 N°. 23 houdende de resumtie van een brief van Cheribons resident d.d. 4 t.v.; ook in „Toontje Poland”.

moest men de rebellen aantasten, zoodat midden in den nacht werd opgetrokken. Ik vermoed, dat de cavalerie, huzaren en Bengaalsche lancers, niet medeging, dus te Palimanan of wat nader bij de plaats van aanval achterbleef¹, in afwachting van hetgeen stond te gebeuren. Hoorn ging ook niet mede, wat hem geducht kwalijk is genomen, naar wij lezen zullen (bl. 359—360). Aan kapitein Mulder werd opgedragen Kedondong om te trekken en den aanval te beginnen. Dan, maar ook eerst dan, moest een divisie aan de Zuid- en een ander aan de Oostzijde de geopende actie steunen: wie de commandanten van deze beide divisies waren, vind ik niet uitdrukkelijk aangegeven: naar ik denk, de kapiteins Van Gent en Le Couvreur. Bij de brug van Tjiwaringin in het district Palimanan stond een detachement onder luitenant Van Steenis om de verbinding met het hoofdkwartier te onderhouden.

Het plan moge wellicht goed geweest zijn, maar werd in ieder geval allerongelukkigst voorbereid en uitgevoerd. Daardoor is het gebeurde een zeer ellendige historie geworden; de plaats gehad hebbende wanorde vindt haar uitdrukking in de stukken. De troepen toonen zich meer benden, dus zonder tucht, hetzij vóór, hetzij na het gebeurde. Hoorn had de omtrekkende beweging als aanval op de plaats gelast, maar welken weg Mulder daartoe moest volgen, was niet uitgemaakt. Ook Mulder zelf liet na om de noodige inlichtingen naar dien weg te vragen, zoodat hij verdwaalde en reeds daardoor op den voor de twee andere divisies afgesproken tijd niet aankwam; bovendien stond hij zijn manschappen, tegen de gegeven orders, een rusttijd van 3 uur toe. Ingevolge van een en ander is deze kapitein als de hoofdschuldige van de fatale expeditie beschouwd geworden (bl. 359).

De voor de Zuid- en Oostzijde aangewezen divisies begonnen den aanval op den gestelden tijd; doch daar Mulder de desa niet bereikt had, kregen zij de volle macht der rebellen tegen zich. Hierdoor verrast, hielden de onzen geen stand: „uit hoofde van de lafhartigheid der Inlandsche of Madureesche troepen, die voor het grootste gedeelte zonder een schot te doen, op de vlucht zijn gegaan”, vertelt Cheribons rapport van 4 Februari, waarin de resident ook het te laat aankomen van Mulder beschreef. Kapitein Van Gent — commandant van een der divisies — kwam zoodanig onder den indruk van den tegenslag, memoreerde de

¹ Het aanhouden te Palimanan, staat in „Toontje Poland”.

legerc¹: „dat hij zijne contenance verloor, zoodat hij geene geregelde mesures kon nemen, en regtsomkeerd commandeerde”. In dit gemis aan beleid deelde de kapitein Le Couvreur², door evenmin voor een behoorlijken terugtocht te zorgen. Onder de algemeene verwarring werd het een schandelijke vlucht. Van Steenis, vreezende door Van Gent's vlucht afgesneden te worden — hoe is mij niet helder — gaf zijn positie te Tjiwaringin (bl. 332) ook op, door, zonder een man te hebben verloren, mede in „het hoofdkwartier” heil te zoeken.

Het treurig verhaal onderbreek ik hier een oogenblik, ten einde op een paar publicatiën erover critisch de aandacht te vestigen.

Tot grondslag mijner uiteenzetting heb ik genomen den inhoud van het G. B. d.d. 7 Augustus 1818 N°. 16, afgedrukt onder de bijlagen³; het is voortgevloeid, lezen we daarin uit het rapport van den legerc¹. d.d. 21 Mei 1818 N°. 10. Het alzoo medegedeelde wordt niet geheel gedekt door Van Deventer's mededeelingen, die berusten zouden op het rapport van dezelfde autoriteit d.d. 17 September 1818. De mogelijkheid is natuurlijk niet uitgesloten, dat een nader onderzoek tot andere resultaten leidde; doch waarschijnlijk is het niet, eensdeels in aanmerking genomen, dat tusschen 21 Mei en 7 Augustus reeds een geruime tijd tot overweging verliep, anderdeels dat ik het uit een nader besluit des landvoogds zou opgemerkt hebben. Onder de afwijkingen behoort, dat, volgens V. D. op bl. CLXIX, „Kapt. van Gent kreeg in last eene omtrekkende beweging te maken”, terwijl men uit bijl. III moet opmaken, dat kapitein Mulder daartoe was aangewezen. Kon ook, rijst de vraag, de omtrekker wel *verrast* zijn, gelijk V. D. meldt, als ziende „zich eensklaps geplaatst tegenover de hoofdmacht van den vijand”, terwijl juist het doel van die marsch was om in de eerste plaats de hoofdmacht aan te vallen? Het wantrouwen tegen den schrijver moet onwillekeurig toenemen, door zijn vrij onmogelijke fout, dat „Die terugtocht had plaats bij Soesoekan”. Maar deze desa wordt, naar wij zullen lezen⁴, eerst genoemd in een ontmoeting van 10 Februari, waarvan

¹ Rap. d.d. 17 September 1818, waarvan ik zelf echter geen kennis draag; het staat vermeld in M. L. van Deventer's „Nederlandsch Gezag” (1891), bl. CLXIX, al. 2. Verg. hiervóór bl. 317 noot 1.

² Verg. bl. 328.

³ Zie bijl. III op bl. 359.

⁴ Op bl. 339.

trouwens V.D. ook melding maakt op bl. CLXX. In zijn uiteenzetting wordt Richemont „kolonel” genoemd. Hoe hij daaraan komt, weet ik niet.

Ik deelde reeds mede ¹, dat W. A. van Rees' „Toontje Poland” in dl. I (bl. 214—224) over de Cheribonsche onlusten van 1818 handelt. Evenals zijn „Vermeulen Krieger” en „Montrado” ², is het werk uit een historisch oogpunt zóó laag bij den grond, dat op het feitelijke geen staat valt te maken. Nochtans zijn de mededeelingen stellig niet volstrekt zonder waarheid; de toenmalige fuselier Poland maakte de expeditie mede; zijn inlichtingen gebruikte de schrijver. Volgens het verhaal op bl. 214—215 waren er vier divisien, die, elk een anderen weg volgende, den kampong bij het aanbreken van den dag op vier verschillende punten moesten aanvallen; het sein tot den aanval bestond in vier kanonschoten, die van het bivak te Palimanan zouden gegeven worden, waar de commandant (Hoorn) met een peloton infanterie en het detachement Bengaalsche lanseniers onder den luitenant Borneman achterbleef. In het holle van den nacht ving de beweging aan. De colonnes werden door gidsen vergezeld. Het marcheeren in den stikdonkeren nacht was al op zichzelf bezwarend; doch werd bovendien bemoeielijkt door het ondoelmatige der velduitrusting³. De manschappen droegen zware chacots, stijve stropdassen, witte baadjes en pantalons; de kapotjas was opgerold over den schouder; in die jas waren nog, behalve een wit baadje, pantalon en slopkousen, twee pakjes patronen geborgen. Langzaam gingen de divisien op de smalle dijkjes der rijstvelden, in dien tijd van het jaar moerassen. Op de vlucht had Van Gent sabel en schoenen weggeworpen om sneller te kunnen loopen (bl. 216 ald.). Zijn voorbeeld vond algemeen navolging. 't Was ellendig om aan te zien! Terwijl de meeste soldaten zich onder het hooge suikerriet — in Februari — trachten te verbergen en allen afgemaakt werden, volgde Poland met 'n 12-tal kameraden een smal voetpad en hield hij den vijand door geweervuur op een afstand. Een sergeant-majoor, niet langer kunnende loopen, zette zijn sabel met het gevest bij een boom in den

¹ Op bl. 321, noot 3.

² Verg. wat de „Krieger”-publicatie betreft het Voorwerk van mijn boek over het bestuur „van 1817 op 1818” (1917), bl. XXV, N°. 53; en wat „Montrado” aangaat herhaalde opmerkingen van dr. J. J. M. de Groot in zijn „Kongsi's van Montrado” (1893).

³ Verg. mijn „Herstel” (1911), bl. 192.

grond en wierp zich in de spits.¹ De bewaker van de brug heet bij Van Rees, niet Van Steenis, doch luitenant Weerden, van wiens naam echter in de officieele stukken geen melding wordt gemaakt. Ziehier nu wat er verder staat: „Vóór dat het gevecht bij Kedondong plaats greep, had hij in last gekregen met zijn peleton, een brug aan den grooten weg te bewaken. Op eenigen afstand van die brug lag een kampong. Toen het nacht geworden was, ontwaart hij honderde vuurvliegen die in de nabijheid van den kampong heen en weer fladderen. Hij verbeeldt zich flambouwen of tali-api's te zien van vijanden, die den kampong verlaten, natuurlijk om hem aan te vallen. Hij laat er op vuren. Toen een enkel schot niet helpt, kommandeert hij 'twee gelederen vuur'. De denkbeeldige vijand laat zich ook daardoor niet verjagen. Het vuur wordt onderhouden totdat de patronen bijna allen verschoten zijn; en daar de vijand nog niet terugtrekt, besluit luitenant Weerden den aftogt te blazen. Hij verlaat zijn stellingen en keert naar Palimanan terug.”

De vluchtenden zullen zich dus op Palimanan gericht hebben, steeds door de muiters achtervolgd. Hetzij hierdoor, hetzij door speciale kennisgaven komt men in het hoofdkwartier op de hoogte van het gebeurde, waarop Hoorn de cavalerie ten hulp doet ijlen. Chef ervan was niet een der ons bekende hoogere officieren², doch luitenant Borneman (bl. 334); ook was tegenwoordig kapitein Elout Jr.³, doch hoe deze adjudant van den landvoogd erbij kwam om een handje te helpen, weet ik niet, evenmin of hij niet de chef hier was. Servatius schrijft alleen, van „In het Hoofd-kwartier te Palimanan, den 4^{en} Februari 1818”, toen het onheil groote afmetingen dreigde aan te nemen: „dan de onversaagdheid van de huzaren en lanciers aangevoerd door den Aide-de-Camp van Uwe Excellentie, kapitein *Elout* en den luitenant *Borneman* deed den euvelmoed” bedwingen en „het gespuis in de uiterste verwarring” op de vlucht slaan „ter neder gesabeld en verspreid”: „beide deze officieren hebben den onverschrokkensten moed ten toon gespreid en de deroute der muitelingen is voornamelijk aan dezelve te danken”. Het getal onzer dooden en gekwetsten heette in dat rapport van den 4^{en} „zeer gering, echter nog niet bekend”. Op de gewone wijze werd tevens vermeld, dat het verlies der muiters was „zeer gevoelig”: ruim 100 man, wist men dadelijk. Vijf rebellen waren

¹ Dit zoude ook gedaan hebben de kapitein Kalberg: zie bl. 336 ad noot 2.

² Verg. bl. 324 en 325.

³ Verg. bl. 327.

gevangen genomen, „alsmede eene menigte vrouwen", die echter dadelijk weder in vrijheid werden gesteld. De resident verzekerde ook nog: „dat de nederlaag der muiters groot genoeg is geweest, om te durven vaststellen, dat dezelve niet zeer spoedig nieuwe euvels zullen wagen". Een veronderstelling, die in het geheel niet zou uitkomen! Was het ook niet wat al te kras, om van deze uiteendrijving door de cavalerie van een hoop ongeordende Inlanders weidsch te gewagen als van een aan de muiters toegebrachte „nederlaag"? Door de onberaden vlucht verloren wij drie officieren: „den verdienstelijken luitenant von Horn", „den braven luitenant Wessel" en „den kapitein Kalberg": deze officieren zijn ten minste vermist, en volgens de verzekering hunner soldaten door de roovers afgemaakt"¹. Krieger verhaalt over laatstgenoemde², „dat de kapitein *Kallemberg* en deszelfs sergeant-majoor" van hun troepen verlaten en door de muite; lingen afgesneden „zich in hunnen degen en sabel" lieten vallen „om den marteldood, bij deze barbaren te ontgaan". Vijftig onzer militairen zouden in de rivier zijn verdronken³.

De resident van Cheribon deed deze bedroevende overwinning alom bekend maken. Op het hoofd van den voornaamsten „roover" werd een premie gesteld: zoo „levendig overgeleverd" van 500 Spaansche matten; de helft voor zijn hoofd alleen; voor iederen anderen „roover" werd 100 Sp. m. uitgelooft. De rebellen schoten zich op „aan gene zijde van het riviertje Karoe": „een tak van de Tji Manoek"⁴. Resident Van Motman had met de benden der Preangerregenten den meest mogelijken bijstand verleend; hij keerde nu weer naar Karangsamboeng terug⁵. Het rapport van Servatius deed de regeering als een overwinningsbulletin in een

¹ Uit Servatius' rapport, gelijk in den tekst mede te deelen, gedrukt in de courant. Bij Van Rees, t.a.p. dl. I, bl. 214 heet *Von Horn*: Hoorn, en *Kalberg*: Waardenburg. Op bl. 238 noot waarschuwt de schrijver zelf: „Voor de rigtige spelling der eigenamen kan ik niet instaan. Het manuscript van Toontje is bijna onleesbaar." De courant kan anders ook wel de namen verkeerd hebben afdrukt.

² Op bl. 52, noot, van „Oost-Indische oorlogen of Listen, Hinderlagen en Verdedigings-wijze der Inlandsche volken, waargenomen in de onderscheidene oorlogen op de Moluksche eilanden, Cheribonsche, Bantamsche en Malakkasche landen; in de jaren 1817, 1818 en 1820", door den majoor P. F. Vermeulen Krieger (1829). Met 6 zeer geschikte teekeningen.

³ Dit staat vermeld in Van Deventers's „Gezag" t.a.p. op bl. CLXIX—CLXX, als ontleend aan het op bl. 333 noot 1 aangehaald rapport van den legero^t d.d. 17 September 1818.

⁴ Als de vorige noot.

⁵ Uit Servatius' rapport.

buitengewoon nummer der *Bat. Ct* van 9 Februari 1818 publiceren; doch rapporteur zelf bereidde al dadelijk op eenige teleurstelling voor, door in den aanhef kennis te geven: „dat de attaque tegen de rebellen heden is volbragt, echter niet met het succes, dat men van het plan had mogen verwachten”. Onder deze omstandigheden gelastte het G. B. d.d. 8 Februari 1818 N°. 1 aan overste Taets om met het inzenden van berichten voort te gaan, zoomede kapitein Elout en luitenant Borneman voorloopig het genoegen van den landvoogd te kennen te geven. Voor zoover het publiek door het Cheribonsch rapport weinig verheugd mocht zijn geworden — het stuk was blijkbaar niet voor publiceering geschreven — kon het zich meer bevredigd gevoelen door het bericht in hetzelfde buitengewoon exemplaar over het bedwingen van den opstand in de Molukken ¹. Tegelijkertijd ging nog versterking naar Cheribon. Overste Richemont, naar Batavia eigenmachtig teruggekeerd ², had den sous-chef van den algemeenen staf over de behoefte daaraan inlichting gegeven. Tengevolge hiervan zond deze, gelijk hij bij schrijven d.d. 9 Februari 1818 N°. 9 den landvoogd mededeelde ³, met de Hollandsche brik *Patakabar*, gevoerd door said Nja Manackar, naar het tooneel der onlusten 1 officier en 12 artilleristen, zoomede 2 zesponders met ammunitie en verdere goederen ⁴. Ziehier verder hoe Van der Capellen onzen koning in een particulier schrijven d.d. 8 Februari 1818 bericht gaf van de Cheribonsche gebeurtenissen. ⁵ Na het einde van den Molukschen opstand gememoreerd te hebben ⁶, vervolgde hij aldus:

Ook van de Cheribonsche onlusten die zeer onverwagt ontstaan zijn, hebben wij heden geruststellende berigten, ofschoon dezelve niet zoo definitief zijn als ik had gehoopt. Deze onlusten zijn echter van dien aard, en ik heb zoo veele troepen daarheen gezonden ⁷ dat ik niet twijffel of binnen weinige dagen zal de rust hersteld zijn. Ik heb twee mijner Adjudanten herwaarts gezonden, om den commandierenden Officier, waar zij kunnen behulpzaam te zijn. Het doet mij leed dat

¹ Verg. mijn „Bestuur van 1817 op 1818 over de Molukken etc” t. a. p. bl. 80, noot 1.

² Verg. bl. 331.

³ Verb. bij G. B. d.d. 10 Februari 1818 N°. 4.

⁴ Zie *Bat Ct* d.d. 14 Februari 1818 N°. 7: „brik Patakaher Nja Manoekan”.

⁵ Deze en nader te noemen correspondentie met den koning op het Alg. Rijksarchief: zie verslag over 1913, bl. 132, N°. 8.

⁶ Reeds medegedeeld in het onder noot 1 vermelde werk, bl. 95—96.

⁷ Ik nam dit goed over.

ik bij deze gelegenheid nog niet in staat ben Uwer Majesteit den finalen uitslag der expeditie mede te deelen. Ik betreur bij dezen aanval zeer het verlies van eenen Capt., een' eersten en een' 2ⁿ Luit, alle drie zeer brave en verdienstelijke officieren. Uwe Majesteit zal uit het voorlopig Rapp^t ontwaren dat een mijner adjudanten gelegenheid gehad heeft zich te distingueeren. Bij eene volgende gelegenheid zullen de berigten vollediger zijn dan wij nu in staat zijn dezelve te kunnen verzenden.

In de overige gedeelten van het Eiland Java en zelfs van de Residentie Cheribon is alles zeer rustig. De resident van deze Residentie de Heer Servatius verdient aan Uwe Majesteit genoemd te worden als een kundig, ijverig en welgezind ambtenaar. Hij toont in deze moeilijke omstandigheden bedaardheid, fermitieit, doorzicht en kalmte van geest.

Naar waarheid was de dag van 4 Februari in menig opzicht een schande geweest, waarvan de rapporteurs destijds niet ten volle op de hoogte konden zijn. De bijzonderheden leert men nu kennen uit het vermelde G. B. d.d. 7 Augustus 1818 N°. 16, dat ik onder de bijlagen opnam ¹. De legerc^t. had nl. te Japara dadelijk het rapport van overste Hoorn ontvangen. Bij missive van daar d.d. 9 Februari 1818 N°. 24 berichtte Anthing den landvoogd, dat hij zijn leedwezen moest te kennen geven over het gedrag van eenige daarbij tegenwoordig geweest zijnde officieren; hij stelde echter voor om met het onderzoek hierover tot het einde der onlusten te wachten. In antwoord gaf het G. B. d.d. 19 Februari N°. 7 te kennen „dat dit berigt met zeer veel leedwezen ontvangen is”, doch het uitstel werd goedgekeurd. Toen men, ofschoon ten onrechte, meende, dat de Cheribonsche onlusten als geëindigd konden beschouwd worden, beval de legerc^t. bij missive 18 Mei 1818 N°. 90 aan het instellen van een kriegsraad ter onderzoek. Het G. B. d.d. 21 d.a.v. N°. 10 bepaalde echter: „Alvorens tot het benoemen eener kriegsraad over te gaan, ingevolge de bepalingen van het Reglement op de Regtspleging over de Landmagt de zaak door officieren-commissarissen te doen onderzoeken, en daartoe te commiteren den 2^{en} kolonel *Bisschoff* ², en den luit. kol. *de Roock*.” Het resultaat van dit onderzoek leidde tot een voorstel van Anthing d.d. 22 Juli 1818, waarop het bovenvermeld besluit van 7 Augustus beschikte. De kapitein Van Gent en de 2^e luitenant Van Steenis werden dien-

¹ Bijl. III op bl. 359; verg. bl. 333, ad noot 3.

² De naam staat hier met een dubbele s; in den regel vond ik dien met t.

tengevolge ontslagen ¹. Laatstgenoemde was bij G. B. d.d. 19 Januari 1818 N°. 6 bevorderd geworden van onderadjutant tot 2^{en} luitenant; de voldoening over dezen aanzienlijken sprong was dus al zeer kort! ² De soldaten, die hun geweren misten, werden met het kostende belast.

In Van Rees' „Poland” (dl. I, bl. 223) wordt nochtans melding gemaakt van een onderzoek ter „krijgsraad” en leest men er verder: „Kort daarop, toen de kompagnie tot het houden van theorie in de galerij bijeen was, kwam een bode met een koperen plaat op de borst in de kazerne en reikte een brief aan den kapitein, een anderen aan den 1^{en} (lees 2^{en}) luitenant Van Stenes over. Kapitein Van Gend sloeg er een oog in en zeide: 'mannen, ik ben gedemitteerd. Goeden dag!' Tegelijkertijd zijn politiemuts afnemende kommandeerde hij: 'ingerukt marsch!' en ging heen. Luitenant Van Stenes, die zoo wit als een doek hem zwijgend volgde, wekte meer medelijden op.” Verder lezen wij er op bl. 216, dat 9 der teruggekomen fuseliers in arrest gesteld en „anderen daags elk met 50 rietslagen” gestraft werden.

De rebellen bleken, gelijk men wel kon verwachten, door den cavalerie-aanval van Borneman-Elout op den 4^{en} Februari geenszins ontmoedigd; zij hadden zich hereenigd in de desa Soesoekan, een overigens op Java veelvuldig voorkomenden desa-naam; ook de desa Patakhan koos de partij van het verzet, naar Cheribons resident bij missive d.d. 9 Februari 1818 N°. 22 rapporteerde ³. Den 10^{den} Februari liet overste Hoorn op twee punten hen aanvallen; doch het gelukte andermaal niet het verzet te breken; Hoorn achtte nu iedere verdere poging daartoe onzeker, wanneer niet nog versterking van Europeesche militairen werd aangevoerd. Wat er eigenlijk op dien 10^{en} gebeurd is, bleef mij ook alweer onbekend; kapitein Elout wist zich andermaal te onderscheiden ⁴. Het deed den commissaris-generaal naar

¹ Zie ook de *Bat. Ct.* van 15 Augustus 1818 N°. 33.

² De *Bat. Ct.* van 24 Januari 1818 N°. 4, van deze promotie melding makende, geeft als voornaam J.; in het besluit staat hij vermeld K. B. Of had men hier met een naamgenoot te doen?

³ Eerst verh. bij G. B. 18 Februari 1818 N°. 19.

⁴ Bij missive d.d. 10 Februari N°. 23 berichtte Cheribons resident den uitslag der operatiën, welke tegen de muitelingen werden ondernomen, benevens de expeditie tegen Patakhan, Kadondong en Soesoekan. Evenzoo rapporteerde Taets dien 10^{en} omtrent de operatiën tegen de roovers en het vernielen van Patakhan. Deze mij overigens onbekende rapporten zijn verh. bij G. B. 18 Februari 1818 N°. 17 1re g en h. — In Van Rees' „Poland”, dl. I, bl. 217—220

Holland schrijven, dat zijn zoon in de gelegenheid was geweest: „zijn ijver voor 's Konings dienst, zijne dapperheid en beleid aan den dag te leggen op eene wijze genoegelijk voor mijn vaderhart”; want hij had zich: „én op den 4^{en} februari aan het hoofd van een detachement huzaren en lanciers, én op den 10^{en} braaf en edel gedragen, en is Goddank zonder letsel uit den strijd gekomen”¹. Bij dépêche d.d. 30 Maart 1818 N°. 114 berichtten C.C.G.G. aan Koloniën over dit gevecht op den 10^{en} Februari — dus ruim 5 weken later — slechts het onderstaande:

Ten vervolge van onzen brief van den 8 Februari ll. hebben wij de eer UHoogEdGestr. te berigten, dat na het gevegt van den vierde dier maand met de muitelingen in het Cheribonsche, den 10ⁿ daaraanvolgende een tweede heeft plaats gehad, hetwelk mede ten voordeele van onze troepen is uitgevallen.

Na dit gevegt zijn de muitelingen naar hunne woningen teruggekeerd, zoodat de rust in de districten, waar dezelve gestoord is, thans geheel is hersteld. Wij hoopen, dat door de maatregelen, welke wij voornemens zijn te nemen, alle nieuwe oproerige bewegingen voorgekomen zullen kunnen worden.

De rust hersteld, zelfs geheel hersteld, terwijl de muitelingen rustig naar huis gaan! 't Is niet wel aan te nemen en de verwachting zou in ieder geval ijdel blijken! Servatius was ontevreden, vooral wegens het beleid van overste Hoorn, gelijk hij den dag, nadat hij op den 10^{en} de mislukking had gerapporteerd, den landvoogd schreef bij missive d.d. 11 Februari 1818 N°. 24. Deze klacht werd bovendien aan het adres bezorgd door overste Taets, opdat deze nog mondeling kon inlichten. Gewichtig was voor den expeditie-bevelhebber het gevolg. Wij weten, dat overste Richemont eigenmachtig naar Batavia was teruggekeerd en de legerc¹. dat zeer berispelijk had gevonden²; hem werd dan ook bij het vermelde besluit van 7 Augustus 1818 N°. 16, art 7,³ het ongenoegen van den landvoogd betuigd over het verlaten van

komt een breed verhaal voor, alsof wij een schoone overwinning behaalden! Evenzoo in Mijer's „Kronijk”, Tijdschr. v. N. I., 3^{en} jaargang (1840), dl. II, bl. 366 met de onjuiste mededeeling, dat in dit gevecht van den 10^{en} de hoofdstandeling Najrem in onze handen viel: verg. bl. 341 hierna.

¹ Brief aan Goldberg d.d. 18 Februari 1818 in mijn „Bestuur in 1817 tot het vertrek der Engelschen” t. a. p. bl. 401. Als een aanwijzing van het belang, dat aan het deelnemen door Elout Jr. gehecht is geworden, kan dienen, dat steeds in de „Korte Kronijk der voornaamste gebeurtenissen in Indië”, gelijk die voorheen in de Indische Begeerings-Almanakken voorkomt (zie o. a. 1870), ad 1818 onjuist staat vermeld: „Onlusten in *Cheribon*. Expeditie daarheen onder den kapitein *Elout*.”

² Verg. bl. 331.

³ Verg. bl. 333.

zijn detachement, maar dit nam niet weg, dat het G. B. d.d. 13 Februari 1818 N°. 1 hem, in vertrouwen op zijn beleid, als bevelhebber naar Cheribon ter vervanging van Hoorn terugzond, overwegende: „dat de Luitenant Kolonel *Richemont* als meerdere locale kennis bezittende en uit dien hoofde reeds bij besluit van den 25^{en} Januarij jl. met het bevel over de Expeditie tegen de Cheribonsche muitelingen belast, ook nog als een geschikt officier tot het commanderen dezer expeditie wordt gehouden". Bij dit besluit werd den sous-chef van den staf gelast voor de vervanging het noodige te verrichten; verder versterking mede te geven. De missive, waarin deze opdracht vervat was, luidde ook bijzonder scherp tegen generaal Anthing; zie het stuk onder de bijlagen ¹.

De opstandelingen schenen er intusschen genoeg van te hebben; Servatius' rapport van den 13^{en} Februari was zoo geruststellend mogelijk ²: zij waren toch uiteengegaan, terwijl eenige afgevallene desa's tot de orde terugkeerden; ook de groote weg was weer veilig. Hoofden van het verzet schenen ten westen der Tjimanoeek gevlucht te zijn, althans zich daar op te houden, waarom de medewerking van den resident der Preanger werd ingeroepen tot het gevangen nemen van de voornaamste hoofden. Richemont, het commando in Cheribon hebbende overgenomen, rapporteerde even geruststellend bij schrijven uit Palimanan, 23 Februari 1818 N°. 7, zelfs inhoudende ³: „dat de militaire operatiën, als nutteloos beschouwd, zijn gestaakt, en dat thans maatregelen worden genomen, om voor de gezondheid van de troepen te zorgen, dat de inwoners wederom allengskens tot hun werk keeren en getracht wordt de dwalenden tot hunnen plicht te brengen"; eindelijk dit, naar de resident van Cheribon aan hem, commandant, berichtte: „de bestuurder van den gedempten opstand *Rama Sepo*, eigenlijk genaamd *Neirem* zoude zijn gevat" ⁴. Deze laatste gewichtige tijding bevestigde Van Motman in een brief aan den landvoogd d.d. 25 Februari 1818 N°. 15 ⁵, houdende, dat hij op schrijven van Cheribon gevangen had genomen: „het Inlansche

¹ Bijl. I op bl. 356.

² Verh. bij G. B. d.d. 20 Februari 1818 N°. 6.

³ Verh. bij G. B. d.d. 2 Maart 1818 N°. 19; de aanhalingen in den tekst daaruit getrokken.

⁴ Verg. bl. 318.

⁵ Tegelijkertijd verhandeld bij het G. B. in de voorlaatste noot.

hoofd van de kampong Pegadangon, district Indramayoe, *Neijrem* genaamd, dewelke, volgens informatie, de bewegingen der muite-lingen zoude hebben aangvoerd". Een goede vangst dus. Wel bleek nader uit een missive van Servatius d.d. 3 Maart 1818 N°. 36, gelijk het luidt in het G. B. d.d. 12 d.a.v. N°. 5 I^r C, dat Neijrem de persoon niet was, die onder den naam van *Bappa Sopo* — hierboven staat trouwens Rama Sepo! — de zaken der muite-lingen had bestuurd; doch er bestonden niettemin redenen „om hem zijne vrijheid vooralsnog niet te verleenen".

De opstand heette dus zoowaar gedempt. Vandaar dat zelfs gedeeltelijk de troepen naar Weltevreden terugkeerden ¹; evenzoo overste Richemont. Dit laatste bleek mij echter niet rechtstreeks; maar middellijk wel, doordien kapitein Krieger met het commando in Cheribon belast werd ². Resident Servatius zag zich aanstonds voor zijn toewijding door C.C.G.G. beloond. „In aanmerking genomen zijnde", luidde hun besluit d.d. 12 Maart 1818 N°. 8, „de overgrootte moeilijkheid van het bestuur der residentie Cheribon en den loffelijken yver van den fungerenden Resident Servatius daarvan, van den aanvang zijner bediening aan den dag gelegd, en ten einde een blijf van tevredenheid van Commissarissen-Generaal aan dien ambtenaar te geven", werd zijn traktement, ingaande met 1° 1818, gesteld op f 1500 's maands.

Te Palimanan, dat, naar het schijnt, steeds tot hoofdkwartier gediend had, moest nu een sterkte verrijzen ³. Het nut en de noodzakelijkheid van de benting voor de rust in Cheribon waren door Cheribons resident en door den legerc^t. aangetoond. In overeenstemming hiermede had de generaal bij missive d.d. 16 Maart 1818 N°. 42 den landvoogd medegedeeld: „zijne gedachten, omtrent de wijze, waarop door het leggen van een vast garnizoen en het bouwen eener sterkte in een gezond oord, de rust van het Cheribonsche voor het vervolg zoude kunnen worden verzekerd, hoofdzakelijk hierop nederkomende om te *Palimanan* uit den afbraak van het fort van Cheribon, een blokhuis op te bouwen, en zoowel daar als te *Karangsambong* en te *Indramayoe* een permanente militaire magt te plaatsen". Het G. B. d.d. 21 Maart 1818 N°. 15, waaruit deze resumptie getrokken, hechtte

¹ Volgens Van Deventer's „Gezag", bl. CLXX.

² In Van Rees' „Krieger", bl. 119, begint het verhaal van de Cheribonsche aangelegenheden onder Krieger.

³ Verg. bl. 331, ad noot 4.

hieraan goedkeuring en verlangde een begroting. Nauw was dit besluit vastgesteld of de landvoogd ontving een collectief advies d.d. 22 Maart 1818 N°. 11 van den inspecteur-generaal der Landelijke inkomsten Van Lawick en van Cheribons resident, waarin kostbaarder en uitgebreider versterkingsvoorstellen werden gedaan. In een vroeger werk maakte ik melding van het besluit d.d. 12 Maart 1818 N°. 1 houdende een aanmerkelijke uitbreiding van het gewestelijk bestuur op Java en Madoera ¹; volgens art. 2 zouden er te Cheribon komen 1 secretaris op f 500 's maands en 2 assistent-residenten op f 200 's maands: benoemd werden tevens J. C. Reijnst, J. H. de Bruyn en L. de Ridder ². De twee laatsten waren bestemd voor het binnenland en moesten dus, meende de inspectie, door forten met garnizoen beschermd worden tegen een lot als Heydenreich had ondergaan.

De legerc^t, hierop bij missive d.d. 1 April 1818 N°. 1 dienende, kon zich met de geopperde denkbeelden niet vereenigen. Een steenen blokhuis enkel te Palimanan aan te leggen, scheen hem voldoende voor de handhaving der rust in het Cheribonsche. De persoonlijke veiligheid der assistent-residenten behoefde niet bovendien twee blokhuizen: één te Kadondong en één te Wallet, gelijk het collectief advies aanbeval. Deze standplaatsen konden door djajangsekars en kleine detachementen cavalerie genoegzaam worden verzekerd, vooral wanneer de wegen in goeden staat zouden zijn gebracht en de cavalerie daardoor in de gelegenheid gesteld werd om zich met snelheid naar alle punten te bewegen. Het G. B. d.d. 2 April 1818 N°. 8 vereenigde zich andermaal hiermede. Palimanans bezetting werd bepaald op 100 man infanterie, 50 man cavalerie en 30 man artillerie; het garnizoen van Indramajoe was dus daaronder niet begrepen; verder zou de resident op zijn in te wachten voorstel een genoegzaam aantal djajangsekars ter beschikking erlangen. De legerc^t. moest nu een begroting indienen; doch hieraan bij schrijven d.d. 27 Mei 1818 N°. 121 door een uitgewerkt voorstel gevolg gevende, kwam er nogmaals verandering. Het bouwen van een blokhuis vorderde veel tijd en kostte altijd nog f 30000; bovendien werd bij het voorstel opgemerkt, „dat een zoodanig gebouw, hoewel voor een hardnekkige

¹ Zie „Land. Stelsel” bl. 58, noot 1 en bl. 68 § g.

² Servatius berichtte de komst der drie benoemden aan C.C.G.G. bij missive d.d. 13 April 1818 N°. 7; verh. bij besluit d.d. 24 April 1818 N°. 4.

verdediging vatbaar, echter aan den anderen kant ongeschikt is om in een heete luchtstreek eene gezonde verblijfplaats op te leveren", terwijl „eene redoute, de noodige afgescheiden gebouwen voor de bezetting bevattende, voor de verdediging genoegzaam en voor de gezondheid verkieslijk is en oneindig minder kosten en tijd zal behoeven dan een blokhuis". Het G. B. d.d. 30 Mei 1818 N°. 1, waarin deze resumptie van het voorstel, vereenigde zich ook nu met het schrijven. Voorloopig toch zou worden aangelegd: „eene aarde redoute, voorzien van de noodige planke gebouwen voor Eén honderd vijftig manschappen en drie en dertig paarden". Het werk mocht f 8000 kosten en werd opgedragen aan den 1^{en} luitenant der genie Lucht; de resident had hem „het benoodigde werkvolk te verschaffen tegen de vastgestelde dagloonen en verder alle zoodanige hulp in deze te bieden als de omstandigheden zullen vereischen". Verder werd, op voorstel van Servatius, vervat in zijn missive d.d. 17 Maart 1818 N°. 42, bij G. B. d.d. 28 d.a.v. N°. 7 Cheribons resident aangeschreven: „om aan de oproerige inwoners van de dessa Kapatakan ¹, uit naam van het Gouvernement op eene gepaste wijze aan te kondigen, dat hetzelfde hen, uit aanmerking van het betoonde berouw, vergiffenis schenkt over het gedrag door hen gehouden, onder de voorwaarde echter, dat zij zullen verplicht zijn de brug van Kapatakan geheel van jattiehout te vernieuwen, zoodanig, dat dezelve met rijtuig kan worden over gereden, en den weg ter wederzijden op eenen afstand van 100 roeden, in rijdbaren staat te brengen en te onderhouden". Toen echter in het midden van 1819 de landvoogd voor de tweede maal een reis over Java maakte en diens gevolg weer Cheribon bezocht ², werd bevonden, dat de wegaanleg nog niet had plaats gehad, zoodat het G. B. d.d. 23 Juli 1819 N°. 14 den resident aan het besluit van 28 Maart t.v. herinnerde en gelastte: „om aan de spoedige uitvoering van dat besluit de hand te houden voor zooveel zulks zonder te groot bezwaar kan geschieden en om in het algemeen door het aanleggen van zoodanige wegen als zonder de bevolking te veel te drukken, kunnen worden gemaakt, de binnenlandsche communicatie zoo veel mogelijk gemakkelijk te maken, vooral in die oorden alwaar zulks kan beschouwd worden voor het behoud der rust belangrijk te zijn".

¹ Het Patakan van bl. 339, denk ik.

² Ook vermeld op bl. 314.

Hiervoren werd medegedeeld ¹, dat dezelfde courant meldde het einde der onlusten in de Molukken en het uit elkander drijven der opstandelingen in het Cheribonsche op 4 Februari. Aan deze gelijktijdigheid paarde zich later het voor beide gebeurtenissen toekennen van militaire onderscheidingen. Zooals dikwerf in dergelijke gevallen: bij enkelen, die er gelukkig mede gemaakt worden, zijn er anderen, die zich gegriefd gevoelen, omdat ze zich voorbijgegaan achten. Hier trad echter wel in sterke mate een geval van ergerlijke bevoorrechting aan den dag. Een Kon. Besluit d.d. 12 September 1818 N°. 57 benoemde nl. kapitein Elout tot ridder der M. W. O. 4^e klasse wegens „het uitmuntend gedrag” door hem in de gevechten van den 4^{en} en den 10^{en} Februari t. v. betoond, doch hij uitsluitend, niet luitenant Borneman ². Natuurlijk viel het odium dezer onregelmatigheid, naar de gevoelens der militairen, op den landvoogd, die zich echter er evenzeer over geërgerd gevoelde. Hij uitte zijn meening hierover in een particulier schrijven d.d. 4 April 1819 aan minister Falck. Berichtende, dat hij „met veel genoegen” de ridderteekenen voor de officieren in zake de Molukken en Cheribon had ontvangen en dat zij „eene goede sensatie” zouden teweeg brengen, deed hij daarop dit volgen: „Maar mijn vriend! een verdienstelijk officier is vergeten, en dit zal voor hem een treurpost zijn. Ik bedoel de 1^e Luit. der Lanciers Borneman, die zich te Cheribon zoo wel gedragen heeft. Ik refereer nog tot mijn rapport over die kleine oorlog, later gezonden. Tracht bid ik u dit gerepareerd te krijgen. Ik zal hem intusschen zeggen dat hij waarschijnlijk vergeten is, maar dat ik er reeds over geschreven heb. Ik druk u deze zaak op het hart, en maak geene zwarigheid te verklaren dat hem het kruis niet te geven eene groote onregtvaardigheid zijn zoude.” ³ Hoe dit nader beroep afgehoopen is, weet ik niet; evenmin wat het opperbestuur heeft bezielde om aldus te grieven; het *vergeten* was natuurlijk een beleefdheidsvorm.

¹ Op bl. 337, ad noot 1.

² De *Bat. Ct.* van 17 April 1819 N°. 16 nam het besluit in zijn geheel op! Trouwens ook dat der Molukken-onderscheidingen: zie mijn „Bestuur van 1817 op 1818 over de Molukken etc.” t. a. p. bl. 146, noot 3.

³ Van den brief d.d. 4 April, die ook andere onderwerpen behandelde, is slechts een onbeduidend stukje, en dan nog gedeeltelijk onvolledig, opgenomen in de door dr. Colenbrander bezorgde Gedenkschriften van Falck: zie er bl. 481. Bovenstaande aanhaling moet komen na de stippels, gesteld achter *gedaan*.

III.

Het bleek een dwaling, dat de geest van verzet voorloopig althans was gedoofd. De muiters gaven zich slechts eenigen tijd om op verhaal te komen. Dit trad medio 1818 aan den dag. Eerst scheen het nog niet van belang. In het regentschap Telaga was een Inlander opgespoord, die, gelijk resident Servatius bij brief d.d. 8 Juli 1818 N°. 40 rapporteerde ¹, zich een aanhang had willen maken; hij nam den naam van Rama Goestie aan en hield zich in de desa Tjie Poetrie twee maanden lang bij een ngabeï op; vele menschen schenen hem te bezoeken. De resident wilde hem doen gevangen nemen, doch de man wist te ontvluchten; de gastheer-ngabeï werd echter gearresteerd; ook twee vrouwen van den goestie en de vader van een dezer. Nader verluidde het, dat Rama Goesti dood in onze handen viel (bl. 357); doch dat de eigenlijke leider was de hiervoren reeds genoemde Bagoes Serriet ². Hij had 'n 50-tal gewapenden om zich verzameld in de desa Kraton Babadan; ook deze onttrok zich intusschen aan de vervolging der politie. Nadere rapporten door den resident d.d. 14—24 Juli ingezonden, gaven den landvoogd de overtuiging, dat er andermaal een onweer samenpakte. Te Cheribon zat nog voor het gerechtelijk onderzoek 'n tal van rebellen uit de onlusten van Januari—Februari 1818 gevangen, w.o. ook de belhamel Naijrem ³; de resident durfde ze er niet langer houden en beval aan, nevens andere voorstellen, om ze naar Batavia op te zenden, waarmede het G. B. d.d. 28 Juli 1818 N°. 12 instemde ⁴.

Het besluit zal ter nauwernood uitgevoerd kunnen zijn of in de eerste week van Augustus 1818 kwam het tot dadelijkheden, gelijk het den landvoogd bleek uit Servatius' rapporten d.d. 6 en 7 N°. 55 en 56. Te Palimanan hield men zich onledig met den opbouw der redoute ⁵, toen den 6^{en} Augustus muiters in

¹ Verh. bij G. B. d.d. 13 Juli 1818 N°. 14.

² Zie bl. 315, 318.

³ Verg. bl. 342.

⁴ Het besluit, dat ons de bijzonderheden beter doet kennen, nam ik op in bijl. II, bl. 357. — Op bl. 120 van Van Rees' „Krieger" wordt melding gemaakt van een medio Juli 1818 uitgebroken oproer, waarin o.a. „een paar europeesche en inlandsche ambtenaren zijn vermoord"; ik vind van al het daar beschrevene niets in de officieele stukken.

⁵ Verg. bl. 344.

de half afgewerkte schans drongen en zich van een deel der wapenen meester maakten. Commandant Krieger¹ herstelde echter de orde² en wist de aanvallers af te slaan, terwijl „de pioniers zich op Kalie Tandjong hadden gereplieerd”³. Intusschen verloor hiermede het detachement zijn kleedingstukken en wapenen; de 1^e luitenant Michiels, die er zich reeds had ingericht, bovendien al zijn goederen. Later lette het G. B. d.d. 21 September 1818 N°. 17 er op, dat de militairen niet anders hadden kunnen doen dan zich teweer te stellen en in orde hun heil elders te zoeken. „Uit aanmerking”, staat er nl. over het goede gedrag van het detachement Pioniers (de geniesoldaten) gehouden, „bij gelegenheid dat dezelve op den 6^{den} Augustus l.l. bij Palimanan zijn aangevallen”, kende het besluit aan Michiels toe een gratificatie van f300 „als een schadeloosstelling voor zijne aldaar verloren goederen”, terwijl aan het detachement werden gerestitueerd „de kleedingstukken en wapenen door hen verloren”⁴.

Serriët deed tot oproer aansporende brieven toekomen aan de drie sultans te Cheribon⁵, houdende om zich te vereenigen „ten einde het land van Cheribon van alle lasten vrij te maken”⁶; maar sultan Sepoeh bracht het stuk dadelijk bij den resident, terwijl twee der overbrengers van dien brief werden gearresteerd. Het op deze berichten volgend G. B. d.d. 10 Augustus 1818 N°. 26 schreef den resident in art. 1 aan: „om den Sultan Sepoeh te kennen te geven, de tevredenheid van het Gouvernement over de blijken van goede gezindheid door hem bij deze gelegenheid aan den dag gelegd, en de verwachting van hetzelfde, dat hij zal voortgaan om de maatregelen, welke tot herstelling der rust worden aangewend, zooveel van hem afhangt, te bevorderen, wordende hem, Resident, voorts in bedenking gegeven, of niet van den invloed, welke de Sultans nog bij hunne voormalige onderdanen behouden, in de tegenwoordige omstandigheden een nuttig gebruik zoude kunnen worden gemaakt”. Wat Servatius

¹ Verg. bl. 342.

² In Deventer's „Gezag” t.a.p., bl. CLXX.

³ De aanhaling uit het op bl. 349 te noemen G. B. d.d. 21 September 1818.

⁴ Bij G. B. d.d. 19 Augustus 1818 N°. 10 werd Michiels tot kapitein bevorderd: zie *Bat. Ct.* d.d. 22 Augustus 1818 N°. 341. Over het gevecht op 6 Augustus en de expeditie der volgende dagen een gansch relaas bij Rees' „Krieger”, bl. 121 v.v.

⁵ Verg. bl. 310.

⁶ Als in noot 2.

ten deze verricht heeft, weet ik niet; misschien oordeelde hij het beter, niet aan te wakkeren, wat zoo allengs aan het uitsterven was. Art. 2 van het besluit machtigde den resident: „om namens het Gouvernement op de uitlevering hetzij dood of levend van den muiter Bagoes Serriet eene premie te stellen van *f* 2200 (*twee duizend twee honderd gulden*), met last om deze uitlooving door openbare afkondigingen in alle gedeelten van zijn Residentie alle mogelijke publiciteit te geven”. Ook afgescheiden van deze premie, die inderdaad verdiend werd, was Serriet's rol al heel spoedig uitgespeeld. Den 8^{en} Augustus had er namelijk bij de desa Soember een afdoende ontmoeting plaats tusschen de rebellen en onze, onder kapitein Krieger staande, troepen ¹. Door de aanvallende beweging van genen werden de flankeurs J. Franken en Tondou, de eerste een Nederlander, de ander een Franschman, van hun detachement afgesneden, doch hun „uitmuntende en koelbloedige dapperheid, redde hen van een ellendigen dood” ². Ook de Inlandsche sergeant Wiro Donso, zoomede een vijftal manschappen van de Bengaalsche lancers onderscheidden zich. Krieger zelf, onbekend met het gevaar om door den Inlandschen vijand op sawahs gelokt te worden, ondervond „de nadeeligste gevolgen” door den moerassig geworden grond te betreden ³. Persoonlijk aangevallen door 'n 20-tal muiters, allen met pieken gewapend, hem naderende tot op 'n 15 à 20 schreden, dreigde hij ze met zijn beide pistolen, „waarvoor zij ijlings terugdeinsden” ⁴.

¹ Hierop vooral zal, denk ik, betrekking hebben, de beschrijving in Rees' „Krieger” bl. 122 v.v.

² Krieger's „Oorlogen” t. a. p., bl. 52, noot.

³ In Krieger's „Oorlogen”, bl. 44, noot: het staat er ter waarschuwing opgeteekend.

⁴ In Krieger's „Oorlogen”, bl. 47, noot, ter aanbeveling, dat de officieren met twee pistolen uitgerust moeten worden. Op bl. 59, noot, verhaalt Krieger het volgende ten aanzien van de gewoonte der Inlanders om hun vuurwapenen te overladen, gelijk hij op dezen 8^{en} Augustus waarnam: „Toen tachtig voorrechters, waarvan de meeste met oude scheepsdonderbussen en andere Engelsche geweren gewapend waren, op eenen kleinen afstand van hunne verzamelde bende, 1100 man sterk, aanvallenderwijze op des schrijvers onderhebbend detachement (38 man huzaren) vooruit kwamen, en reeds, op den afstand van 6 à 800 schreden, met hunne overladene wapens begonnen te vuren”, kon men duidelijk zien, bij elk schot, hetwelk gedaan werd: „dat zij door den vreeselijken stoot van de donderbus of van het geweer, achterover op den grond vielen; terwijl al hetgene dat zij op dezelve geladen hadden, huizen hoog over het detachement ging, zoodat geen man of paard door hun geweldig schieten, geraakt werd”.

Bij G. B. d.d. 19 September 1818 N°. 6 werd aan Krieger de tevredenheid der regeering betuigd; ten vervolge hiervan bedacht het G. B. d.d. 21 September 1818 N°. 17 ¹ evenzeer de minderen. Sergeant Wiro Donso werd bevorderd tot 2^{en} luitenant onder toekenning eener gratificatie van f 450 „tot aanschaffing van zijne monteringsstukken”, een en ander „uit aanmerking van zijne betoonde dapperheid in het Cheribonsche”; verder werd het legerbestuur gemachtigd om de flankeurs Franken en Tondou te bevorderen tot korporaal, terwijl tevens de last werd gegeven, om zoowel ten behoeve van hen, als van het vijftal zich onderscheiden hebbende lanseniers voor te dragen „een geschikt distinctief teeken”.

Onder de voorvechters werden er 4 gevangen genomen; Krieger deed ze, „dadelijk” doodschietsen „in plaats van dezelve, naar onze Indische gewoonte, als gevangenen, tot bekomen van tuchtiging, aan de civiele autoriteiten over te leveren”; het scheen „eenen gunstigen en vrees-aan jagenden invloed op de verzamelde oproerige benden gehad te hebben, daar zij geene verdere aanvallen, gelijk zij dien dag gedaan hadden, meer durfden ondernemen, alles blijkens het officiele rapport, 9 Augustus 1818 ingediend” ². Inderdaad was met deze uiteendrijving op den 8^{en} Augustus de opstand geëindigd.

Zoowel Krieger als de assistent-resident De Ridder ³ hadden „de grootste blijken van onverschrokkenheid” aan den dag gelegd; echter wist hoofdrebel Serriet te ontkomen; doch dank de door den resident genomen maatregelen en die op zijn aanzoek getroffen door sultan Sepoeh, tot opsporing „van dien booswicht” ⁴ viel ook deze weldra in onze handen. De uitgeloofde premie van f 2200 werd diens tengevolge uitbetaald en de sultan voor de verleende hulp bedankt.

Had men tot dusver in het onzekere verkeerd omtrent de mate van Naijrem's schuld ⁵, vooral ook uit Serriet's bekentenissen trad aan den dag, dat Pegadangans hoofd als de voornaamste aanstoker en begunstiger van alle de plaats gehad hebbende bewegingen moest beschouwd worden. Er waren bovendien heel

¹ Het besluit ook reeds vermeld op bl. 347 in zake de verliezen der bezetting te Palimanan geleden.

² In Krieger's „Oorlogen”, bl. 51.

³ Verg. bl. 343.

⁴ Aanhaling uit het G. B. d.d. 26 September 1818 N°. 27: zie bl. 362.

⁵ Verg. bl. 342.

wat meer schuldigen onder de gevangengenomenen. Onmogelijk kon men ze allen straffen. Er moest een schifting gemaakt worden; „zoowel de menschlievendheid als de justitie vordert, dat tot die beslissing spoedig worde overgegaan”, schreef de landvoogd bij brief d.d. 26 September 1818 N°. 128 aan C.C.G.G. Nog bij een G. B. d.d. 30 September 1818 N°. 9 hield de landvoogd aantekening van een residentsbericht over het gevangennemen van onderscheidene verdachten, „als ook van de ontdekking van een kind van Sultan Cheribon, hetwelk de hoofden der oproerlingen tot een werktuig hunner inzigten schijnen te hebben willen maken”. Het besluit der C.C.G.G. d.d. 12 October 1818 N°. 3 zag wel in Serriet en Naijrem hoofdschuldigen, maar overwoog tevens:

dat andere hoofden in denzelfden opstand hebben deelgenomen en zoo aan den gevangenen Bagoes Serriet als aan andere aanvoerders hulde hebben bewezen, en hunne ondergeschikten tot oproer aangespoord of hen daarin met hun voorbeeld zijn voorgegaan;

dat wederom andere hoofden, zoo het schijnt opzettelijk hebbende verzuimd kennis te geven van het aanwezen¹ der hoofden van muitelingen en van plaatst hebbende zamenrottingen onder hen, of in hunne nabijheid gelegen gebied en daardoor zich verdacht hebben gemaakt, dat zij de muitelingen behulpzaam hebben willen zijn, en in alle gevallen schuldig zijn aan misdadig pligtverzuim;

dat eene menigte Cheribonsche ingezetenen, het zij vrijwillig en uit eigene beweging, het zij door verleiding deel hebben genomen aan den opstand, en de wapenen tegen hunne wettige overheid gevoerd.

Verder:

dat de handhaving van de rust, veiligheid en goede orde, zoo wel als de justitie vorderen, dat de daden der muitelingen, zoo hoofden als aanhangers, niet onvervolgd blijven;

dat hoezeer de misdaden van onderscheidene gevangenen op eene voldoende wijze blijken, en zij in dat geval als buiten de Wet zouden kunnen worden beschouwd, en zonder verder proces hunne verdiende straf ondergaan, de Hooge Regering aan hen nog wel de middelen van verdediging en verontschuldiging wil toestaan, die in eene gewone en geregelde regtspleging geordend worden;

dat de ingekomen informatiën en rapporten niet omtrent alle de in deze zaken betrokken personen hetzelfde licht verspreiden, en er onder dezelve, vooral die van mindere klassen zich zouden kunnen bevinden, waartegen geene genoegzame gronden bestaan, om tot een

¹ Er staat *aanzien*.

crimineel regtsgeding te worden verwezen, of ten aanzien van welke welligt termen zijn tot andere maatregelen ;

dat het alzoo noodzakelijk is, dat zulks nog worde onderzocht.

Op deze gronden werd den resident alsnu opgedragen :

- 1° „om met den meesten spoed na te gaan en naar zijn beste oordeel te beslissen” welke personen, behalve de beide genoemde hoofden, voor den omgaanden rechter konden getrokken worden: „daarbij in het oog houdende, dat eene geregelde regtspleging vordert, dat geen zoodanig renvooij geschiede, wanneer er waarschijnlijkheid bestaat, dat de beschuldigde uit gebrek aan bewijs onschuldig zal worden verklaard, en alzoo op vrije voeten gesteld”;
- 2° om tegen de komst van den omgaanden rechter alle stukken verzameld te hebben ;
- 3° „om ten aanzien van zoodanige gevangenen, tegen wien geene genoegzame gronden gevonden zijn, om naar den rechter te worden gerenvoyeerd, ten spoedigste eene voordragt te doen, het zij tot staking, of om ten hunne opzigte zoodanige maatregelen van policij daar te stellen, als waardoor zij buiten staat zullen worden gebragt om op nieuw de rust te storen”.

C.C.G.G. wilden alzoo veroordeeling door den rechter. Van politieke veroordeelingen waren zij uit den aard der zaak in beginsel afkeerig. Zij gaven het o. a. ook den resident van Soerabaja te kennen in den aanvang van 1817, toen op de grens van de regentschappen Djapan en Bangil een samenrotting had plaats gevonden, die werd uiteen geslagen. De resident stelde destijds voor om de gevangenen enkel bij politiek besluit te verbannen, omdat het bewijs van hun schuld wellicht moeilijk te leveren zou zijn. Het besluit d.d. 11 Maart 1817 N°. 1 trad hierin niet, doch stelde de zaak in handen der Justitie, overwegende: „dat eene ordenlijke, gewone, regtvaardige regtsoefening verre te verkiezen is boven willekeurige besluiten”: fraaie gedachten, alleen bij opstanden niet door te voeren; C.C.G.G. hielden echter van dergelijk gepreek. Nu weer wilden zij veroordeeling, maar netjes, door den rechter. De omgaande rechter was hun genadig: Serriet's bekentenissen en mededeelingen over den hoofdschuldige bleken ook den verklapper niet te redden. Den 31^{en} October 1818 ter dood veroordeeld, gingen hij en Najrem den 17^{en}

November te Cheribon den galg op. Dien dag rapporteerde Servatius bij schrijven N°. 28, gelijk geresumeerd in het G. B. d.d. 26 November 1818 N°. 9 onder lett. e: „het ter executie leggen van het door het Hof van ommegangen in de Samarangsche divisie gevelde en bij Besluit van Commissarissen-Generaal aan den 7^{en} dezer N°. 1 geapprobeerde vonnis tegen de Javanen *Rono di Wongso*, bijgenaamd *Bagoes Serriet* en *Naijrem* en wel ingevolge art. 2 van het genoemde besluit”. Drie andere rustverstoorders Sapie, Ledjo en Rieboet werden veroordeeld tot geeseling, brandmerking en zeven jaren verbanning in den ketting.¹

C.C.G.G. hadden anders hun hart vast gehouden over de gevolgen der vrijzinnige verwijzing naar den rechter, te meer omdat destijds nog de van het Tusschenbestuur herkomstige jury bestond². Ziehier wat Van der Capellen aan Falck er over schreef in een brief d.d. 7 November 1818: „Java geniet thans eene volkomen rust. Twee der voornaamste hoofden der Cheribonsche muitelingen, *Bagoes Seriet* en *Neijram*, waarvan u de namen uit de officieele correspondentie bekend zijn, zijn beide door de Jury (uit hunne landslieden bestaande) schuldig verklaard en door den Regter ter dood veroordeeld, op welk vonnis wij heden het fiat executie verleend hebben. Twijffelachtig waren wij

¹ In de *Bat. Ct.* van 28 November 1818 N°. 48 een bericht over deze executiën. *Naijrem*, immers naar Batavia gebracht (bl. 346), ten minste dat vermoed ik, zal alzoo voor het onderzoek enz. de reis teruggemaakt hebben.

² Engeland had de jury uit de tijden van Willem de Veroveraar m. a. w. van de Normandiërs. Zie o.a. veel belangrijks in „*The Normans in European History*” door C. H. Haskins, (1915), bl. 23, 109, 142, 146. Deze herkomst wordt echter tegengesproken door Ernst Mayer in zijn werk „*Geschworenen-gericht und Inquisitionsprozess*” (1916). Het Tusschenbestuur bracht de instelling naar Java; C.C.G.G. lieten ze voortbestaan tot de rechterlijke organisatie van 1819, toen met de ontbinding der commissie de instelling werd opgeheven. Terecht schreef hierover Elout in zijn rapport aan Koloniën d.d. 27 September 1819: „Bij de regtspleging over beschuldigten van misdaad is de instelling van gezworenen afgeschaft. Commissarissen-Generaal hadden niet alleenlijk te dezen aanzien voor zich het voorbeeld in Nederland, maar meenden, dat hoe ook over die instelling moge gedacht worden, dezelve in Indië niet was aan te raden. Ook is mij voorgekomen dat bekwame en ervaren Britsche magistraats personen, anders daarmede zeer ingenomen, van begrip zijn dat dezelve in de Kolonie niet naar behooren werken kan. Daaraan welligt is dan ook toe te schrijven, dat op Java zulke groote afwijkingen gevonden werden van den oorspronkelijken aard en van de verordeningen, die daaromtrent in Engeland zelve bestaan. In de Hoven van *ommegang* hebben inlandsche regters de plaats van gezworenen vervangen.” Op bl. 21—22 der Elout-bijdragen van 1851.

aanvankelijk of wel deze Rustverstoorders voor den gewonen rechtbank moesten gebragt worden dan wel voor eene speciale commissie. Men meende dat zich onder de Jury ook schuldigen zouden kunnen bevinden en dat eene vrijspraak niet onmogelijk was. Wij hebben echter den gewonen loop der justitie verkozen, en de uitslag duidt aan dat wij ons niet vergist hebben. Ik denk dat wij met een goed garnizoen zoo als het tegenwoordige de rust in het Cheribonsche zullen behouden. Alle andere punten zijn rustig".¹

Op de ernstige bestraffing van de hoofdpersonen volgde een aantal verbanningen van minderen. Zoo werden bij G. B. d.d. 12 December 1818 N°. 6 veertien gevangenen naar Banda gezonden: „om aldaar voor de kost aan 's Gouvernementswerken levenslang te arbeiden”; zoomede zeven naar Banjoewangi: „om aldaar in de koffijtuinen van het Gouvernement te werken, onder het toezigt der politie”².

De man, die reeds in den Molukkenopstand een schoonen naam als beleidvol en dapper officier verworven had, en dien wij in de onderdrukking der Cheribonsche onlusten weder naar voren zien treden, was kapitein Vermeulen Krieger. De legerc^t. liet niet na om zijn verdiensten vooral in het licht te stellen, toen hij ter voldoening aan art. 8 van het voormeld G. B. d.d. 7 Augustus 1818 N°. 16³ een verslag indiende, houdende naar de woorden van het G. B. d.d. 19 September 1818 N°. 6: „den gehelen loop der militaire operatiën, welke in dit jaar in het Cheribonsche hebben plaats gehad, voor zoo ver de mededeeling daarvan, voor de autoriteiten in Nederland kan belangrijk zijn”. Dientengevolge hield het tevens mededeelingen in over „de officieren, welke zich nu laatstelijk hebben onderscheiden”, daaronder „bijzonderlijk aan den Gouverneur-Generaal aanbevelende, den kapitein Krieger, tegenwoordig belast met het bevel over de

¹ De brief d.d. 7 November 1818 is in de *Falek-Gedenkschriften* van dr. Colenbrander t.a.p. afgedrukt op bl. 477. Alinea 3 van dien brief memoreert Raffles' reis naar Calcutta, waarna wij er lezen: „De voortgang zijner bende tot Kalombayang in de Lampons is intusschen eene nieuwe bijdrage tot zijn waarlijk onzinnig gedrag.” Vóór de daarop volgende gedrukte alinea 4 moest er nog staan: „Ik vertrouw dat men in Bengalen en in Europa dit gedrag naar waarde zal weten te schatten.” En dan eerst met een nieuwe alinea wat hierboven door mij werd opgenomen.

² Verg. mijn *Land. Stels.* t. a. p., bl. 174—175.

³ Zie bl. 340 en 349.

troepen aldaar'', terwijl een nadere voordracht zou worden gedaan „omtrent de belangen van de zoodanigen als bij die gelegenheid hebben uitgemunt, en aan welke de tevredenheid van het gouvernement nog niet is kunnen geworden'': vandaar het voorstel van den legerc^t. d.d. 18 September 1818 N°. 99, waarop volgde het vermelde G. B. d.d. 21 September 1818 N°. 17 ¹.

Blijkens art. 1 van het G. B. d.d. 19 September (bl. 353) zou het daarbij bedoeld rapport aan het ministerie worden gezonden: „zoodra nadere berigten uit de Residentie Cheribon stof zullen opleveren, om het Gouvernement in Nederland, tevens met den tegenwoordigen staat van zaken aldaar en de vermoedelijke redenen dezer onlusten bekend te maken''; doch tevens werd, blijkens art. 2, de legerc^t. gemachtigd, om, in afwachting zijner nadere voordrachten, ten aanzien der belooningen uit te deelen aan de militairen, die zich in het Cheribonsche bijzonder hadden onderscheiden: „voorloopig aan den Kapitein *Krieger*, kommandant der troepen aldaar, de bijzondere tevredenheid van den Gouverneur Generaal te kennen te geven, over deszelfs moedig gedrag en over de wel beraamde maatregelen door hem genomen, tot demping van de in de maanden Julij en Augustus ll. ontstane onlusten in die Residentie, met bijvoeging dat dit een en ander ter kennis van Z. M. den Koning zal worden gebragt, even gelijk aan Hoogstdenzelfen reeds voorlang verslag is gedaan van de blijken van beleid en dapperheid door hem kapitein vroeger tegen de muitelingen in de Molukkos gegeven''. Bij „generale order'' d.d. 25 September 1818 werd deze tevredenheidsbetuiging voor *Krieger* door den legerc^t. aan de militairen bekend gemaakt, zoomede de hiervoren vermelde bevordering tot 2^{en} luitenant van den sergeant Wiro Donso ² van het bataljon pioniers: „uit aanmerking van zijne betoonde dapperheid in het Cheribonsche'' ³. Particulier had reeds Van der Capellen den koning in een brief d.d. 24 Augustus 1818, naar aanleiding van diens verjaardag geschreven, over den Cheribonschen opstand gemeld ⁴: „Het spoedig dempen van den laatsten opstand zijn wij grootelijks ver-

¹ Verg. bl. 349, ad noot 1.

² Verg. bl. 349.

³ De „Verzameling van dagorders uitgevaardigd in het leger van Nederlandsch Oost-Indië van 1818—1852'' (1853) opent hiermede. De eerstvolgende dagorder is er van 1822, wegens Banka.

⁴ Verg. bl. 337, noot 5.

schuldigd aan den zeer verdienstelijken Capt. Krieger, denzelfden, die zich op Saparoea zoo zeer heeft onderscheiden. Ik had het commando in het Cheribonsche aan geen dapperder officier kunnen opdragen. Ik gebruik de eerbiedige vrijheid hem op nieuw in Uwer Majesteits hooge gunst aantebevelen. In alle de overige gedeelten van het eiland Java heerscht de meeste rust, en wij trachten naar wij kunnen de redenen van ontevredenheid weg te nemen, en de Nederlandsche Regering bemind te doen zijn, hetwelk ik hoop dat ons zal mogen gelukken."

Krieger's gezondheid liet echter zooveel te wenschen over, dat een verlof naar Europa noodzakelijk scheen. Bij schrijven d.d. 17 September 1818 N°. 94 deelde de legerc^t. den landvoogd mede, dat de commandant te Cheribon zich reeds herhaaldelijk daartoe tot hem gewend had: „uit aanmerking van de wonden door hem in de Molukkos bekomen en van den daardoor veroorzaaktten kwijnenden staat zijner gezondheid"; steeds had rapporteur die verzoeken teruggezonden: „in de hoop dat eene gunstige wending in des rekwestrants gezondheid, het verzoek zoude hebben doen vervallen, en die verdienstelijke officier zoude hebben in staat gesteld zich bij voortduring aan den dienst der kolonie te wijden"; nu echter bleek: „dat een langere verwijdering van gematigder luchtstreken voor den kapitein Krieger gevaarlijk zoude zijn". Het G. B. d.d. 24 September 1818 N°. 24, waaraan ik deze resumtie ontleen, stond het verlof toe; de minister kreeg bij *dépêche* van dien dag N°. 37 hiervan mededeeling: „met bijvoeging dat het allezins lofwaardige gedrag van dien verdienstelijken officier, hem ten volle de protectie van het Gouvernement in Nederland waardig maakt". De alzoo gevierde herstelde echter nog vóór zijn vertrek, hetgeen hem intrekking van het verlof deed verzoeken. Het G. B. d.d. 13 Januari 1819 N°. 6 gaf hieraan gevolg, terwijl den legerc^t. werd opgedragen den adressant te doen weten: „dat het den Gouverneur Generaal zeer aangenaam is, eenen officier, die zoo herhaaldelijk blijken van dapperheid en goed gedrag heeft gegeven, voor den dienst der kolonie te kunnen behouden en dat hij gerustelijk kan staat maken op de voortdurende protectie van den Gouverneur Generaal".

BIJLAGE I, behoort tot de noot 1 op bl. 341. Opdracht bij G. B. d.d. 13 Februari 1818 N°. 1 aan het Militair departement te Batavia, over het beloop der eerste periode van *de Cheribonsche onlusten* van 1818.

De Luitenant Kolonel *Taets van Amerongen* heeft mij zoodanige berigten van onze troepen in het Cheribonsche gebragt, dat ik noodig oordeel, het Commando over dezelve wederom door den Luitenant Kolonel *Richemont* te doen overnemen, en ook eenige versterking derwaarts te zenden.

Ik verlang dienvolgens:

1°. Dat de Luitenant Kolonel *Richemont* zich ten spoedigste wederom naar Cheribon begeeve, en in allen dele handele volgens de Instructie, die hij op mijnen last ontvangen heeft den 25 Januarij jl. ¹, met dit onderscheid, dat hij het kommando der Troepes, in geen geval buiten mijne speciale bevelen, aan een ander zal overgeven ten zij de Luitenant Generaal *Anthing* noodig oordeele, in persoon de expeditie te commanderen;

2°. Dat tegelijk met den Luitenant Kolonel *Richemont* vertrekke een Detachement van 100 à 150 man Infanterie (Europezen) waarvan ik de keuze en zamenstelling aan U, met overleg van den voornoemden Luitenant-Kolonel overlate;

3°. Dat dadelijk bij de komst van den Luitenant Kolonel *Richemont* de Luitenant-Kolonel *Van Hoorn*, aan denzelven het commando over alle de onder zijne bevelen staande troepen overgeve;

4°. Dat zich een officier van de Administratie insgelijks naar Cheribon begeve, ten einde voor de verzorging der troepen het noodige te verrigten;

5°. Dat met het bezorgen der noodige scheepsruimte de meeste spoed gemaakt worde;

6°. Dat de Luitenant-Generaal *Anthing* de noodige kennis van deze dispositie drage.

Ten Tweede. Enz.

¹ Verg. bl. 323—324.

BIJLAGE II, behoort tot de noot 4 op bl. 346. Het G. B. d.d. 28 Juli 1818 N°. 12, in zake de tweede periode der *Cheribonsche onlusten* van 1818.

Gelezen vier missives van den fungerenden Resident te Cheribon, van den 14, 19, 21 en 24 dezer N°s. 49, 50, 51 en 52 ten vervolge zijner vorige missive van den 8^e bevorens N°. 47 overleggende de relasen afgenomen van eenige der geapprehendeerde rustverstoorders en voorts berigtende, dat het hem gelukt is den persoon van *Rama Goestie* dood in handen te krijgen.

Dat *Bagoes Serri* zich met een vijftigtal gewapenden in de dessa Kraton Babadan heeft vertoond, doch op het gerucht dat hij ontdekt was, zich naar elders heeft begeven, zijnde gemelde dessa verlaten gevonden van alle de inwoners, waarna er vijf zijn in verzekering genomen;

Dat uit de verklaringen van een hunner blijkt, dat *Bagoes Serri* zich bereids een maand in deze dessa had opgehouden;

Dat hij, Resident, de strengste bevelen had gegeven tegen het huisvesten van vreemdelingen;

Dat het ontzag, hetwelk soortgelijke bedriegers zich alomme onder de ligtgeloovige Cheribonners weten te verschaffen, de middelen, welke men tot hunne opsporing aanwendt, veelal verijdelen, en het dus volstrekt noodig is, om door maatregelen van gestrengheid, eene vreze in te boezemen, groot genoeg om den invloed der bedriegers te kunnen wederstaan;

Dat alles meer en meer bevestigt, dat de *demang* van Pagadangan *Nayrem*, een groote rol heeft gespeeld in alle plaats gehad hebbende onlusten;

Dat de relasen der geapprehendeerden weinig licht verspreiden over de betrekkingen, voornemens en verdere aangelegenheden der rustverstoorders, daar eenigen onwetendheid voorwenden, andere den eenen dag ontkennen wat zij den vorigen dag hebben verklaard, en er zelfs reden is te vermoeden, dat de hoofden tot hunne bewaring gebruikt wordende, veelal in het belang der oproerigen zijn en de gevangenen onderrigten hoedanig zij zich bij de verhooren zullen hebben te gedragen;

Dat dit kwaad zoude kunnen worden voorgekomen, door de gevangenen te zenden naar Batavia, alwaar zij, van hunne betrekkingen en geboorteland verwijderd, waarschijnlijk minder zouden in staat zijn hun bedrog voort te zetten;

Dat hij tot meerdere aanmoediging van de welgezinden aan den Ingebeij van Sindang Java en den Koewoe van Waroe, welke eenige gewapende roovers hebben aangevallen, en een hunner gevangen genomen, eene belooning van *f* 50 (*vijftig guldens*) heeft toegezegd, en

de hoop voedt, om daardoor ook andere rustverstoorders in handen te krijgen.

Dragende de Resident wijders voor:

1° Om te worden gequalificeerd, om den persoon van *Nejrem* benevens eenige andere gevangenen te zenden naar Batavia. ten einde daar nader te worden verhoord;

2°. Om alle inwoners van de dessa *Kraton Babadan*, welke zullen worden geapprehendeerd, te verbannen naar zoodanige plaats, als nader zal worden bepaald;

3°. Om in zelve voege te verbannen allen welke aan onbekende of suspecte personen huisvesting verleenen, en zulks nu reeds te doen:

a. Met den ingebey van *Boedoelan*, omdat hij distriktshoofd over de dessa *Kraton Babadan* is, en eene volksverzameling gedurende den tijd van een maand in zijn distrikt heeft plaats gehad, zonder dat hij daarvan kennis heeft gegeven.

b. Met den Ingebey van *Singa Poera* omdat hij op niet meer dan een paal afstands van *Kraton Babadan* woont, en het voorgervallene niet heeft aangegeven.

4°. Om een zware straf op te leggen aan den Koewoe van *Kraton Babadan*, indien hij mogt worden achterhaald;

5°. Om zijn verrigte, ten aanzien van den Ingebey van *Sindang Java* en den Koewoe van *Waroe* te approberen niet alleen, maar de belooning aan de hoofden te geven, te vermeerderen tot f 100 Indisch.

Is goedgevonden en verstaan:

1°. Goedgekeurd de opzending van *Najrem* en andere belangrijke gevangenen.

2°. Bezwaar gemaakt tegen het verbannen van alle bewoners van *Kraton Babadan* zonder onderscheid; den resident werd aangeschreven „om in elk afzonderlijk geval zoodanig voorstel te doen, als hij na een voorafgaand naauwkeurig onderzoek zal bevinden met de billijkheid overeen te komen”.

3°. Gemachtigd om de inwoners van Cheribon tegen het huisvesten van onbekenden en verdachten te waarschuwen.

4°. De Ingebeie's van *Badoelan* en *Singapoera* naar Batavia op te zenden: „indien hij, na behoorlijke voorafgaande informatiën te hebben ingewonnen, als nog genoegzaame gronden vindt, om hen voor schuldig te houden”.

5°. Als de Koewoe van *Kraton Babadan* was gearresteerd en verhoord „een nader bepaald en gemotiveerd voorstel omtrent denzelfen te doen”.

6°. Den Ingebey van *Sindang Java* en den Koewoe van *Waroe* een belooning van f 100 toe te kennen.

BIJLAGE III, behorende tot de noot 3 op bl. 333. Het G. B.
d.d. 7 Augustus 1818 N°. 16 in zake *het gebeurde op*
den 4^{den} Februari t. v. te Kedongdong, ter gelegenheid
van een militairen aanval op rebellen in Cheribon.

Gelezen eene missive van den Luitenant Generaal Commandant der Troepen d.d. 22 Juli l.l., daarbij overleggende, het rapport der bij besluit van den 21^{en} Mei N°. 10 benoemde commissie over het gedrag der officieren welke in de laatste expeditie tegen de roovers in het Cheribonsche zijn tegenwoordig geweest, mitsgaders de in dezen gehouden informatiën.

Adviserende de Luitenant Generaal op de gronden in het rapport vervat:

1°. Om den 2^{en} Luitenant *van Steenis* van het 2° Batt. 5^e Reg^t wegens betoonde lafhartigheid en het verlaten van den post hem toebetrouwd, bij den brug van Tjiwaringin, te ontslaan uit Z. M. dienst;

2° Om den kapitein *van Gent* van het 2° Batt. 5 Reg^t insgelijks te ontslaan, als hebbende hij zich in de affaire van den 4^{en} Februari jl. bij Kadongdong op eene schandelijke wijze op de vlugt begeven, zonder eene geregelde verdediging te hebben gedaan, en alvorens te hebben getracht, de roovers door een geregeld vuur terug te drijven, dan wel dit niet kunnende volvoeren, zich geregeld te retireren;

3°. Om den kapitein *Mulder* van het 1° Batt. 5 Reg^t te straffen, met zes maanden geforceerd arrest, als hebbende hij de voorname aanleiding gegeven, tot het mislukken der evengenoemde affaire, van den 4^{en} Februari l.l., door niet op den bepaalden tijd, op den hem aangewezen post te komen, hetwelk moet worden toegeschreven aan het niet inwinnen der benoodigde inlichtingen omtrent den weg, welke hij moest doortrekken, en aan het vergunnen van eenen rusttijd van drie uren aan zijn detachement;

4°. Om den kapitein *L. Couvreur* van het 21e Bataillon, insgelijks met zes weken arrest forcé te straffen, dewijl hij bij de affaire van den 4^{en} Februari zijn onderhebbend Detachement tegen zijne instructie verdeeld en daardoor zijne verdediging verzwakt heeft, en voorts niet alle pogingen heeft aangewend om op eene eervolle wijze, de roovers op te houden, of voor de overmagt moetende wijken, zich in goede orde te reteriren;

5°. Om den Luitenant Kolonel *Hoorn* te berispen over het gedrag door hem ter bovengenoemde gelegenheid gehouden, hebbende hij speciaal verzuimd het inwinnen van genoegzame informatiën, over den

weg welke het Detachement van den kapitein *Mulder* moest afleggen, en zijnde hij voorts bij geene der aanvallende afdeelingen tegenwoordig geweest, terwijl eindelijk nog zijne rapporten niet behoorlijk zijn opgemaakt geweest en de discipline bij zijne onderhebbenden niet behoorlijk is in acht genomen, bij en na de affaire;

6°. Om aan de onderofficieren en manschappen, welke hunne wapenen hebben verloren, de vergoeding daarvan op te leggen; en

7°. Om den Luitenant Kolonel *Richemont* insgelijks te berispen, over zijne terugreize naar Weltevreden, nadat de Luitenant Kolonel *Hoorn* van Samarang was aangekomen.

Is goedgevonden en verstaan:

1°. *Van Steenis* ontslagen „uit hoofde van betoonde verregaande lafhartigheid en overtreding der hem gegeven bevelen”.

2°. *Van Gent* ontslagen: „uithoofde van het gedrag door hem gehouden in de affaire van den 4^{en} Februari tegen de Cheribonsche roovers, bij welke gelegenheid hij zich zonder eene geregelde verdeediging heeft teruggetrokken en verwarring onder de troepen heeft gebragt”.

3°. Legerc^t. aangeschreven, om kapt. *Mulder* te kennen te geven: „de ontevredenheid van den Gouverneur Generaal over den weinigen ijver door hem bij gelegenheid der affaire van den 4^{en} Februarij in het Cheribonsche aan den dag gelegd, met bijvoeging dat, alhoewel hij zijn gehouden gedrag grootendeels heeft verantwoord, het niettemin zeker is, dat hij door meerder autoriteit een gunstigen uitslag aan den aanval op de roovers bij Kadongdong had kunnen geven”.

4°. Legerc^t. gemachtigd, om *Couvreur*: „op te leggen drie weken streng arrest, als hebbende hij in de affaire van den 4^{en} Februarij bij Kadongdong zijn detachement tegen zijne orders en buiten noodzakelijkheid verdeeld en voorts niet alle pogingen aangewend om de roovers op te houden of wel zijne retraite, zoo die noodig was, in goede orde te doen”.

5°. Legerc^t. aangeschreven om *Hoorn* te kennen te geven: „dat de Gouverneur Generaal de grootste ontevredenheid gevoelt, over het gebrek aan orde en discipline, hetwelk bij zijne onderhebbende troepen heeft plaats gehad, toen hem het bevel over de Cheribonsche expeditie in de maand Februari j.l. was opgedragen, alsmede dat hij voor de affaire van den 4^{en} dier maand verzuimd heeft, zich genoegzaam bekend te maken met de afstanden en andere lokale omstandigheden, aan welk verzuim

dan ook het mislukken van die affaire grootendeels moet worden toegeschreven".

6°. Het militair departement werd aangeschreven en gemachtigd: „om elken onderofficier en soltaat, welke bij de affaire tegen de roovers in het Cheribonsche op den 4^{en} Februari j.l. deszelfs geweer heeft verloren, de vergoeding daarvan op te leggen, met eene som van f 15 (*vijftien gulden Indisch*) voor elk geweer, welke van zijn soldij zal worden ingehouden".

7°. Legerc^t. aangeschreven: „om aan den Luitenant Kolonel *Richemont* te kennen te geven, het ongenoegen van den Gouverneur Generaal over de verkeerde uitlegging door hem gegeven aan de benoeming van den Luitenant Kolonel *Hoorn* tot kommandant der Troepen in het Cheribonsche, alzoo die benoeming hem nimmer eenige qualificatie konde verleenen, om zonder daartoe last te hebben bekomen, naar Weltevreden terug te keren, en zijn onderhebbend detachement te verlaten".

8°. Legerc^t. aangeschreven: „om als nu op te maken en aan den Gouverneur Generaal in te dienen een volledig rapport over de militaire operatien in de residentie Cheribon. voor zoover dezelve voor het Gouvernement in Nederland kunnen belangrijk zijn, ten einde hetzelfde naar derwaarts te zenden".

BIJLAGE IV, behoorende tot de noot 1 op bl. 317. Het G. B.
d.d. 26 September 1818 N°. 27 in zake *het einde der*
Cheribonsche onlusten:

Gelezen onderscheidene missives van den fungerenden Resident te Cheribon, van den 8, 9, 10, 12, 14, 15, 18 en 20 Augustus l.l. N°s. 57, 58, 60, 61, 62, 63, 65 en 66 en 16 en 21 dezer N°s. 71 en 72, alle handelende over de laatste rustverstoringen in die residentie en dienende ten vervolge zijner vroegere berigten over dat onderwerp, vermeld bij de notulen van 28 Juli l.l. N°. 12 ¹ en 10 Augustus daaraanvolgende N°. 26.

Behelzende deze stukken een omstandig berigt van eene ontmoeting tusschen eenige troepen onder het bevel van den kapitein *Krieger*, en de muitelingen op den 8^{en} Augustus l.l., nabij Soember, van hetwelk de bijzonderheden reeds zijn medegedeeld in het militaire rapport verhandeld bij de notulen van den 19^{en} dezer N°. 6, ² van de daarop gevolgde verspreiding der muiters en geheele herstelling der rust; voorts van de maatregelen door hem Resident zelf en op zijn aanzoek door Sultan *Sepoe* genomen tot opsporing van *Bagoes Serriet*, het hoofd der rustverstoorders en eindelijk van de apprehensie van dien Booswicht.

Wordende wijders nog door hem overgelegd eene menigte verhooren en verklaringen op deze zaken betrekking hebbende, bijzonderlijk een omstandig relaas over *Bagoes Serriet* zelf gegeven, en het proces-verbaal zijner confrontatie met *Nejrem* en eenige andere gevangenen, strekkende ten bewijze zijner identiteit en tot verdere bevestiging der vermoedens, dat gemelde *Nejrem* de voorname aanstoker en begunstiger van alle deze onlusten is geweest.

En als nu nader gelezen zijnde de missives van den fungerenden Resident te Cheribon d.d. 14, 19, en 21 Juli l.l. N°s. 49, 50 en 51, vermeld bij de notulen van den 28^{en} Juli N°. 12, van den 12^{en} en 19^{en} Februari l.l. N°. 23 en 29, vermeld bij de notulen van den 14^{en} Maart l.l. N°. 23 i en k; mitsgaders de missives van denzelfden ambtenaar van den 18, 21 en 23 Februari l.l. N°s. 28, 30 en 31, 1, 6, 9, en 10 Maart l.l. N°s. 35, 37, 38 en 39, alle dienende tengeleide van verklaringen van geapprehendeerde rustverstoorders, of behelzende rapporten omtrent dezelve en nog niet bij de notulen opgenomen.

Is goedgevonden en verstaan:

1°. Al de stukken bij C.C.G.G. over te brengen „met voorstel

¹ Bijlage II op bl. 357.

² Op bl. 353.

om een nader onderzoek in deze zaak te doen institueren, en en dezelve verder zoodanig te behandelen, als Commissarissen Generaal zullen dienstig oordeelen”.

2°. Alsnu bij missive van dezen datum N°. 143 den Minister het militair rapport, bedoeld in de notulen van 19 September 1818 N°. 6 toe te zenden: „met bijvoeging van hetgeen reeds tot belooning van eenige militairen en tot bestraffing van andere is gedaan, onder mededeeling wijders dat de rust voor het tegenwoordige in het Cheribonsche hersteld is, en door de apprehensie van eenige hoofden, onder welke men met grond vermoed dat zich *Bagoes Serriet* bevindt, belooft voor eenigen tijd onafgebroken te zullen voortduren, doch dat de aard der inwoners, eene gestadige waakzaamheid vereischt, als een gevolg waarvan is last gegeven tot het aanleggen eener redoute te Palimanan en dat eindelijk, ofschoon de oorzaken van deze gestadige woelingen nog niet volledig bekend zijn, men echter als vast mag stellen, dat eene onverklaarbare en vrij algemeene dweepzucht onder de Cheribonsche Javanen een der voor naamste reden van dezelve is”.

3°. Res^t. gemachtigd om de f 2200 voor de uitlevering van *Bagoes Serriet* toegekend, aan de rechthebbenden uit te keeren.

4°. Res^t. opgedragen: „om Sultan Sepoe in gepaste termen namens het Gouvernement te bedanken voor den ijver waarmede hij bij deze gelegenheid, de oogmerken der Politie, tot herstelling der rust, heeft helpen bevorderen”.

INHOUDSOPGAVE.

	Blz.
I. Inleiding	310
<p style="margin-left: 40px;">Het Cheribonsche vorstenbestuur. De onlusten van 1816. Het uitbreken der onlusten aanvang 1818. De hoofden Djabien, Naijrem en Serriet. De eindrapporten over de onlusten.</p>	
II. De onlusten van Januari—Februari 1818.	317
<p style="margin-left: 40px;">De moord op het districtshoofd van Blandong en zijn schrijver; de regent van Bengawan Wetan. Prudants' ontsnapping. Heydenreich's sneuvelen. Gerrish' redding. Troepen van Batavia en Buitenzorg. Overste Taets van Amerongen in commissie. Overste Richemont, chef der expeditie. Resident Hardy van Buitenzorg naar de Preanger in commissie. Kapitein Elout. Overste Hoorn door generaal Anthing als expeditiechef van Semarang gezonden. Niet doorgelane aanval d.d. 2 Februari. De verstrooiing der rebellen op den 4^{en} bij Kedongdong door kapitein Elout en luitenant Borneman, na de vlucht der troepen. Hernieuwde uiteendrijving der rebellen op den 10^{en} Februari bij Soesoekan. Vervanging van Hoorn door Richemont. Gevangenneming van Naijrem. Herstel der rust. Kapitein Krieger, c^t in Cheribon. Het blokhuis Palimanan. Onderscheiding voor Elout Jr. met voorbijgang van Borneman.</p>	
III. De onlusten van Juli—Augustus 1818.	346
<p style="margin-left: 40px;">Verrassing der redoute van Palimanan. Belhamel Serriet. Sultan Sepoeh van Cheribon. Nederlaag der rebellen d.d. 8 Augustus te Soember. Onderscheidingen. Bestrafing van Naijrem en Serriet. Vermeulen Krieger.</p>	

B I J L A G E N.

I. Opdracht bij G. B. d.d. 12 Februari 1818 N ^o . 1 aan het Militair departement over het beloop der eerste periode van de Cheribonsche onlusten.	356
--	-----

II. Het G. B. d.d. 28 Juli 1818 N°. 12 in zake de tweede periode der Cheribonsche onlusten	357
III. Het G. B. d.d. 7 Augustus 1818 N°. 16 in zake het gebeurde d.d. 4 Februari 1818 te Kedongdong, ter gelegenheid van een militairen aanval op rebellen in Cheribon	359
IV. Het G. B. d.d. 26 September 1818 N°. 27 in zake het einde der Cheribonsche onlusten	362